

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมด้านสัมพันธภาพทางสังคมของเด็กอนุบาลปีที่ 1 โดยการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบร่วมมือครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับและนำเสนอประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย
2. การพัฒนาสัมพันธภาพทางสังคมของเด็กปฐมวัย
3. กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์
4. การเรียนรู้แบบร่วมมือ
5. ความพึงพอใจ
6. บริบทโรงเรียน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดการวิจัย

1. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 สำหรับเด็กอายุ 4 - 5 ปี

หลักการ

เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการตลอดจนการเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดูหรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุล และเต็มตามศักยภาพ โดยกำหนดหลักการ ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2546 : 31)

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
2. ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย
3. พัฒนาเด็ก โดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย
4. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวัน ได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข
5. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 4 - 5 ปีเป็นการจัดการศึกษาในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา เด็กจะได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ตามวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล

จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยมุ่งให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เมื่อเด็กจบการศึกษาระดับปฐมวัย เด็กจะบรรลุตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในจุดหมาย 12 ข้อ และในแต่ละช่วงอายุผู้สอนจะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะตามวัยของเด็กด้วย มาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ซึ่งผู้วิจัย ขออ้างถึงมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับงานที่ศึกษาค้างนี้

มาตรฐานที่ 1 ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี

ตัวบ่งชี้ที่ 1 มีน้ำหนักส่วนสูงและเส้นรอบศีรษะตามเกณฑ์อายุ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 รู้จักรักษาสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย

มาตรฐานที่ 2 กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่วประสาน

สัมพันธ์กัน

ตัวบ่งชี้ที่ 1 เคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างคล่องแคล่วทรงตัวได้ดี

ตัวบ่งชี้ที่ 2 ใช้มือได้อย่างคล่องแคล่ว

มาตรฐานที่ 3 มีสุขภาพจิตและความสุข

ตัวบ่งชี้ที่ 1 แสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสมตามวัยและสถานการณ์

ตัวบ่งชี้ที่ 2 มีความรู้สึกต่อตนเองและผู้อื่น

มาตรฐานที่ 4 มีคุณธรรม จริยธรรมและมีจิตใจที่ดีงาม

ตัวบ่งชี้ที่ 1 มีวินัยในตนเอง และความรับผิดชอบ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 ซื่อสัตย์ สุจริต และยอมรับความผิดพลาดของตนเอง และผู้อื่น

ตัวบ่งชี้ที่ 3 มีความเมตตา กรุณา และช่วยเหลือแบ่งปัน

ตัวบ่งชี้ที่ 4 รู้จักการประหยัด

มาตรฐานที่ 5 ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย

กาย

ตัวบ่งชี้ที่ 1 สนใจและมีความสุขกับศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว

ตัวบ่งชี้ที่ 2 แสดงออกทางด้านศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว ตามจินตนาการ

มาตรฐานที่ 6 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมตามวัย

ตัวบ่งชี้ที่ 1 ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง

มาตรฐานที่ 7 รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย

ตัวบ่งชี้ที่ 1 คุณลักษณะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตัวบ่งชี้ที่ 2 มีสัมมาคารวะและมีมารยาทตามวัฒนธรรมไทย

มาตรฐานที่ 8 อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ตัวบ่งชี้ที่ 1 เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

ตัวบ่งชี้ที่ 2 ปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมระบอบประชาธิปไตยอันมี

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

มาตรฐานที่ 9 ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมตามวัย

ตัวบ่งชี้ที่ 1 สนทนาโต้ตอบ เล่าเรื่องให้ผู้อื่นเข้าใจ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 อ่าน เขียนภาพ และสัญลักษณ์ได้

มาตรฐานที่ 10 มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมตามวัย

ตัวบ่งชี้ที่ 1 มีความคิดรวบยอดในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 แก้ปัญหาในการเล่นหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ

มาตรฐานที่ 11 มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

ตัวบ่งชี้ที่ 1 ทำงานศิลปะตามความคิดของตนเอง

ตัวบ่งชี้ที่ 2 แสดงท่าทางตามความคิดของตนเอง

ตัวบ่งชี้ที่ 3 เล่าเรื่องราวหรือนิทานตามความคิดของตนเอง

มาตรฐานที่ 12 มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

ตัวบ่งชี้ที่ 1 สนใจเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว

ตัวบ่งชี้ที่ 2 แสวงหาคำตอบด้วยวิธีการที่หลากหลาย

คุณลักษณะตามวัย

คุณลักษณะตามวัยเป็นความสามารถตามวัยหรือพัฒนาการตามธรรมชาติเมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้นๆ ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 4-5 ปี เพื่อนำไปพิจารณาจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัย ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมขณะเดียวกัน จะต้องสังเกตเด็กแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อนำข้อมูลไปช่วยในการพัฒนาเด็กให้เต็มตามความสามารถและศักยภาพ พัฒนาการเด็กในแต่ละช่วงอายุอาจเร็วหรือช้ากว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้และการพัฒนา

จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ถ้าสังเกตพบว่าเด็ก ไม่มีความก้าวหน้าอย่างชัดเจนต้องพาเด็กไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหรือแพทย์เพื่อช่วยเหลือและแก้ไขได้ทันที่

ซึ่งผู้วิจัยขออ้างอิงถึงคุณลักษณะตามวัยที่สำคัญของเด็กอายุ 4 - 5 ปี ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ศึกษาค้างนี้ มีดังนี้

เด็กอายุ 4-5 ปี

พัฒนาการด้านร่างกาย ได้แก่ เขียนรูปลี่เหลี่ยมตามแบบได้ ตัดกระดาษเป็นเส้นตรง/โค้งได้ คว้ากระบี่กระบองไม่ชอบอยู่เฉย

พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่

1. แสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับบางสถานการณ์
2. เริ่มรู้จักชื่นชมความสามารถ และผลงานของตนเองและผู้อื่น
3. ชอบทำทนายผู้ใหญ่
4. ต้องการให้มีคนฟัง สนใจพัฒนาการด้านสังคม
5. เล่นร่วมกับคนอื่นได้
6. รอคอยตามลำดับก่อน-หลัง
7. แบ่งของให้คนอื่น
8. เก็บของเล่นเข้าที่ได้
9. ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางน้อยลง

พัฒนาการด้านสติปัญญา

1. จำแนกสิ่งต่างๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้
2. บอกชื่อและนามสกุลของตนเองได้
3. พยายามแก้ปัญหาด้วยตนเองหลังจากได้รับคำชี้แนะ
4. สนทนาโต้ตอบ / เล่าเรื่องเป็นประโยคอย่างต่อเนื่อง
5. สร้างผลงานตามความคิดของตนเอง โดยมีรายละเอียดเพิ่มขึ้น
6. รู้จักใช้คำถาม ทำไม

พัฒนาการด้านสังคม

1. ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง
2. เล่นหรือทำงานโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกับผู้อื่นได้
3. พบผู้ใหญ่ รู้จักไหว้ ทำความเคารพ
4. รู้จักขอบคุณ เมื่อรับของจากผู้ใหญ่
5. รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย

ระยะเวลาเรียน

ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก 2 ปีการศึกษา

สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ใช้เป็นสื่อกลางในการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้สาระการเรียนรู้ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการ และคุณลักษณะ หรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ความรู้สำหรับเด็กอายุ 4-5 ปีจะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็ก บุคคลและสถานที่ที่แวดล้อมเด็กธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก ที่เด็กมีโอกาสใกล้ชิดหรือมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันและเป็นสิ่งที่เด็กสนใจ จะไม่เน้นเนื้อหา การท่องจำ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทักษะหรือกระบวนการจำเป็นต้องบูรณาการทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับเด็ก เช่น ทักษะการเคลื่อนไหว ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการใช้ภาษา คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ขณะเดียวกันควรปลูกฝังให้เด็กเกิดเจตคติที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ เช่น ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รักการเรียนรู้ รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีคุณธรรม จริยธรรมที่เหมาะสมกับวัย เป็นต้น

สรุปได้ว่าผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษา อาจนำสาระการเรียนรู้มาจัดในลักษณะหน่วยการสอนแบบบูรณาการหรือเลือกใช้วิธีการที่สอดคล้องกับปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

สาระการเรียนรู้กำหนดเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ประสบการณ์สำคัญ

ประสบการณ์สำคัญเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาเด็กทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และ สติปัญญาช่วยให้เด็กเกิดทักษะที่สำคัญสำหรับการสร้างองค์ความรู้ โดยให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของ บุคคลต่างๆ ที่อยู่รอบตัวรวมทั้งปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม ไปพร้อมกันด้วย ประสบการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานที่ผู้วิจัยศึกษามีดังนี้

1.1 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย

1.1.1 การประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อเล็ก เช่น

- 1) การเล่นเครื่องเล่นสัมผัส
- 2) การเขียนภาพและการเล่นกับสี
- 3) การปั้นและประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ด้วยดินเหนียว ดินน้ำมัน แห้งไม้ เศษวัสดุ
- 4) การต่อของ บรรจุ เท และแยกชิ้นส่วน

- 1.1.2 การรักษาสุขภาพเช่น การปฏิบัติตนตามสุขอนามัย
- 1.1.3 การรักษาความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่นในกิจวัตรประจำวัน
- 1.2 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่
 - 1.2.1 สนุกหรือพอใจได้แก่ การชื่นชมและสร้างสรรค์สิ่งสวยงาม การแสดงออกอย่างสนุกสนานกับเรื่องตลก ขำขัน และเรื่องราว/ เหตุการณ์ที่สนุกสนานต่างๆ
 - 1.2.2 การเล่นได้แก่การเล่นอิสระ เล่นรายบุคคล เล่นเป็นกลุ่มเล่นในห้องเรียน
 - 1.2.3 คุณธรรม จริยธรรม การปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่นับถือ
- 1.3 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม ได้แก่
 - 1.3.1 การเรียนรู้ทางสังคม
 - 1.3.2 การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตนเอง
 - 1.3.3 การเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น
 - 1.3.4 การวางแผน ตัดสินใจเลือก และลงมือปฏิบัติ
 - 1.3.5 การมีโอกาสได้รับรู้ความรู้สึก ความสนใจ และความต้องการของตนเองและผู้อื่น
 - 1.3.6 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น
 - 1.3.7 การแก้ปัญหาในการเล่น
 - 1.3.8 การปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อาศัยอยู่และความเป็นไทย
- 1.4 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ได้แก่
 - 1.4.1 การคิด
 - 1) การรู้จักสิ่งต่างๆ ด้วยการมอง ฟัง สัมผัส ชิมรส และดมกลิ่น
 - 2) การเลียนแบบการกระทำและเสียงต่างๆ
 - 3) การเชื่อมโยงภาพ ภาพถ่าย และรูปแบบต่างๆ กับสิ่งของหรือสถานที่จริง
 - 4) การรับรู้ และแสดงความรู้สึกผ่านสื่อ วัสดุ ของเล่น และผลงาน
 - 5) การแสดงความคิดสร้างสรรค์ผ่านสื่อ วัสดุ ต่างๆ
 - 1.4.2 การใช้ภาษา
 - 1) การแสดงความรู้สึกด้วยคำพูด
 - 2) การพูดกับผู้อื่นเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนเอง หรือเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง
 - 3) การอธิบายเกี่ยวกับสิ่งของ เหตุการณ์ และความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ
 - 4) การฟังเรื่องราวนิทาน คำคล้องจอง คำกลอน

5) การเขียนในหลายรูปแบบผ่านประสบการณ์ที่สื่อความหมายต่อเด็ก เขียนภาพ เขียนขีดเขียน เขียนคล้ายตัวอักษร เขียนเหมือนสัญลักษณ์ เขียนชื่อตนเอง

6) การอ่านในหลายรูปแบบ ผ่านประสบการณ์ที่สื่อความหมายต่อเด็ก อ่านภาพหรือสัญลักษณ์จากหนังสือนิทาน/เรื่องราวที่สนใจ

1.4.3 การสังเกต การจำแนก และการเปรียบเทียบ

- 1) การสำรวจและอธิบายความเหมือน ความต่างของสิ่งต่างๆ
- 2) การจับคู่ การจำแนก และการจัดกลุ่ม
- 3) การเปรียบเทียบ เช่น ยาว/สั้น ขรุขระ/เรียบ ฯลฯ
- 4) การเรียงลำดับสิ่งต่างๆ
- 5) การคาดคะเนสิ่งต่างๆ
- 6) การตั้งสมมติฐาน
- 7) การทดลองสิ่งต่างๆ
- 8) การสืบค้นข้อมูล
- 9) การใช้หรืออธิบายสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย

1.4.4 จำนวน

- 1) การเปรียบเทียบจำนวน มากกว่า น้อยกว่า เท่ากัน
- 2) การนับสิ่งต่างๆ
- 3) การจับคู่หนึ่งต่อหนึ่ง
- 4) การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนหรือปริมาณ

1.4.5 มิติสัมพันธ์ (พื้นที่ / ระยะ)

- 1) การต่อเข้าด้วยกัน การแยกออก การบรรจุและการเทออก
- 2) การสังเกตสิ่งต่างๆ และสถานที่จากมุมมองที่ต่างๆ กัน
- 3) การอธิบายในเรื่องตำแหน่งของสิ่งต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน
- 4) การอธิบายในเรื่องทิศทางการเคลื่อนที่ของคนและสิ่งต่างๆ
- 5) การสื่อความหมายของมิติสัมพันธ์ด้วยภาพวาด ภาพถ่าย และรูปภาพ

1.4.6 เวลา การเริ่มต้นและการหยุดการกระทำโดยสัญญาณ

2. สารที่ควรเรียนรู้

สารที่ควรเรียนรู้ เป็นเรื่องราวรอบตัวเด็กที่นำมาเป็นสื่อในการจัดกิจกรรม ให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ไม่เน้นการท่องจำเนื้อหา ผู้สอนสามารถกำหนดรายละเอียดขึ้นเองให้สอดคล้องกับวัย ความต้องการ และความสนใจของเด็ก โดยให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์สำคัญที่ระบุไว้ข้างต้น

ทั้งนี้อาจยืดหยุ่นเนื้อหาได้ โดยคำนึงถึงประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมในชีวิตจริงของเด็ก สาระที่เด็กอายุ 3 - 5 ปี ควรเรียนรู้ มีดังนี้

2.1 เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก

เด็กควรรู้จักชื่อ นามสกุล รูปร่าง หน้าตา รู้จักอวัยวะต่างๆ วิธีระมัดระวังร่างกายให้สะอาด ปลอดภัย การรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ เรียนรู้ที่จะเล่นและทำสิ่งต่างๆด้วยตนเองคนเดียว หรือกับผู้อื่น ตลอดจนเรียนรู้ที่จะแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และแสดงมารยาทที่ดี

2.2 เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก

เด็กควรได้มีโอกาสรู้จักและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน รวมทั้งบุคคลต่างๆ ที่เด็กต้องเกี่ยวข้องหรือมีโอกาสใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน

2.3 ธรรมชาติรอบตัว

เด็กควรจะได้เรียนรู้สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของโลกที่แวดล้อมเด็กตามธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล กลางวัน กลางคืน ฯลฯ

2.4 สิ่งต่างๆ รอบตัวเด็ก

เด็กควรจะได้รู้จักสี ขนาด รูปร่าง รูปทรง น้ำหนัก ผิวสัมผัสของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว สิ่งของเครื่องใช้ ยานพาหนะ และการสื่อสารต่างๆ ที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน

การจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ 4 - 5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดในรูปแบบของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกิดการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยมีหลักการ และแนวทางการจัดประสบการณ์ ดังนี้

1. หลักการจัดประสบการณ์

1.1 จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็ก โดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง

1.2 เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่าง

ระหว่างบุคคลและบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่

1.3 จัดให้เด็กได้รับการพัฒนา โดยให้ความสำคัญทั้งกับกระบวนการและผลผลิต

1.4 จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์

1.5 ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

2. แนวทางการจัดประสบการณ์

- 2.1 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือเหมาะสมกับอายุ วุฒิภาวะและระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ
- 2.2 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้คือ เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เคลื่อนไหว ตำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง
- 2.3 จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้
- 2.4 จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่ม คิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำ และนำเสนอความคิด โดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก
- 2.5 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น กับผู้ใหญ่ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในบรรยากาศที่อบอุ่นมีความสุขและเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือในลักษณะต่าง ๆ กัน
- 2.6 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก
- 2.7 จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
- 2.8 จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าและแผนที่เกิดขึ้นในสภาพจริงโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้
- 2.9 ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ ทั้งการวางแผน การสนับสนุนสื่อการสอน การเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินพัฒนาการ
- 2.10 จัดทำสารนิเทศด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล นำมาไตร่ตรองและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กและการวิจัยในชั้นเรียน
- ## 3. การจัดกิจกรรมประจำวัน
- กิจกรรมสำหรับเด็กอายุ 4 - 5 ปี สามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมประจำวันได้หลายรูปแบบ เป็นการช่วยให้ทั้งผู้สอนและเด็กทราบว่าแต่ละวันจะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใดและอย่างไร การจัดกิจกรรมประจำวันมีหลักการจัดและขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

3.1 หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน

3.1.1 กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของเด็กในแต่ละวัน

3.1.2 กิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่
ไม่ควรใช้เวลาต่อเนื่องนานเกินกว่า 20 นาที

3.1.3 กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ฯลฯ ใช้เวลาประมาณ 40 - 60 นาที

3.1.4 กิจกรรมควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้องและนอกห้อง กิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก กิจกรรมที่เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้ริเริ่มและผู้สอนเป็นผู้ริเริ่ม และกิจกรรมที่ใช้กำลังและไม่ใช้กำลังจัดให้ครบทุกประเภท ทั้งนี้กิจกรรมที่ต้องออกกำลังกายควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ต้องออกกำลังมากนัก เพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยเกินไป

3.2 ขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน การเลือกกิจกรรมที่จะนำมาจัดในแต่ละวัน ต้องให้ครอบคลุมดังต่อไปนี้

3.2.1 การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และความคล่องแคล่วในการใช้วัยะต่างๆ จึงควรจัดกิจกรรม โดยให้เด็กได้เล่นอิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี

3.2.2 การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเล็ก การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตา จึงควรจัดกิจกรรม โดยให้เด็กได้เล่นเครื่องเล่นสัมผัส เล่นเกมต่อภาพ ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย หยิบจับช้อนส้อม ใช้อุปกรณ์ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ

3.2.3 การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ประหยัด เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยและศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมต่างๆ ผ่านการเล่น ให้เด็กได้มีโอกาส ตัดสินใจเลือก ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ ได้ฝึกปฏิบัติโดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ตลอดเวลาที่โอกาสเอื้ออำนวย

3.2.4 การพัฒนาสังคมนิสัย เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดี แสดงออกอย่างเหมาะสมและอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน มีนิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็ก

ได้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น รับประทานอาหาร พักผ่อนนอนหลับ ขับถ่าย ทำความสะอาดร่างกาย เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎกติกาข้อตกลงของส่วนรวม เก็บของเข้าที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ ฯลฯ

3.2.5 การพัฒนาการคิด เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกต จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้สนทนา อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก คั่นคว้า จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทดลอง ศึกษาสถานศึกษาที่ ประกอบอาหาร หรือจัดให้เด็กได้ เล่นเกมการศึกษาที่เหมาะสมกับวัย อย่างหลากหลาย ฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและ ในการทำ กิจกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ หรือรายบุคคล

3.2.6 การพัฒนาภาษา เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใช้ภาษาสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้สึก ความนึกคิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรมทางภาษาให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่าน และบุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรมทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

3.2.7 การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและเห็นความสวยงามของสิ่งต่างๆ รอบตัว โดยใช้กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะ ตามจินตนาการ ให้ประดิษฐ์สิ่งต่างๆ อย่างอิสระตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็ก เล่นบทบาทสมมติในมุมเล่นต่างๆ เล่นน้ำ เล่นทราย เล่นก่อสร้างสิ่งต่างๆ เช่น แท่งไม้ รูปทรงต่างๆ ฯลฯ

3.3 รูปแบบการจัดกิจกรรมประจำวัน

การจัดตารางกิจกรรมประจำวันสามารถจัด ได้หลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในการนำไปใช้ของแต่ละหน่วยงานและสภาพชุมชน ที่สำคัญผู้สอนต้องคำนึงถึงการจัดกิจกรรมให้ครอบคลุมพัฒนาการทุกด้าน จึงขอเสนอแนะสัดส่วนเวลาในการพัฒนาเด็กแต่ละวัน ดังนี้

ตาราง 1 ตารางการจัดกิจกรรมประจำวัน

การพัฒนา	4 ปี ชั่วโมง : วัน (ประมาณ)	5 ปี ชั่วโมง : วัน (ประมาณ)
1. ทักษะพื้นฐานในชีวิตประจำวัน (การช่วยตนเองในการแต่งกายการรับประทานอาหาร สุขอนามัยและการนอนพักผ่อน)	2 1/2	2 1/4
2. การเล่นเสรี	1	1
3. การคิดและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	1	1
4. กิจกรรมด้านสังคม (การทำงานร่วมกับผู้อื่น)	3/4	1
5. กิจกรรมพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่	3/4	3/4
6. กิจกรรมที่มีการวางแผนโดยผู้สอน	1	1
เวลาโดยประมาณ	7	7

ที่มา ; คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546

หมายเหตุ

- สัดส่วนของเวลาในแต่ละวันที่เสนอไว้สามารถปรับและยืดหยุ่นได้ ขึ้นอยู่กับผู้สอน และ สภาพการณ์ โดยยึดหลักการจัดกิจกรรมประจำวันประกอบ
- ตัวอย่างข้อรายการการพัฒนาที่นำเสนอให้ความสำคัญกับทักษะพื้นฐานในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษาขั้นแรกที่ช่วยให้เด็ก รู้จักช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวัน ต้องให้เวลาในการทำกิจวัตรประจำวันมาก และเมื่อเด็กอายุมากขึ้นเวลาที่ให้จะน้อยลงเพราะเด็กเกิดทักษะการช่วยเหลือตนเองแต่กิจกรรมด้านสังคมเด็กที่อายุน้อยยังยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางดังนั้นการให้เวลาจึงให้เวลาน้อยและจะ เพิ่มขึ้นเมื่อเด็กอายุมากขึ้นเพราะเด็กต้องการเวลาในการเล่น ทำกิจกรรมร่วมกับคนอื่นมากขึ้น เป็นการฝึกให้เด็กอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข
- การเล่นเสรีเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นสำหรับเด็กปฐมวัย ช่วยฝึกเด็กให้ รู้จักเลือกตัดสินใจ คิดแก้ปัญหา คิดสร้างสรรค์ ในแต่ละวัน เด็กทุกวัยควรมีโอกาส เล่นเสรี 1 ชั่วโมง : วัน
- กิจกรรมที่ต้องมีการวางแผนโดยผู้สอน จะช่วยให้เด็กเกิดทักษะความคิดรวบยอดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เช่น ผู้สอนต้องการให้เด็กเกิดความ คิดรวบยอดเกี่ยวกับผลไม้ ซึ่งผู้สอนต้องวางแผนกิจกรรมล่วงหน้า เวลาที่ใช้

ในแต่ละวันที่กำหนดไว้ 3/4 ชั่วโมง (45 นาที) มิได้หมายให้ผู้สอนสอนต่อเนื่อง 45 นาทีใน 1 กิจกรรม เพื่อให้เด็กเกิดความคิดรวบยอด ผู้สอนต้องพิจารณาว่าเด็กมีช่วงความสนใจสั้น จะต้องจัดแบ่งเวลาหลายช่วงให้เหมาะกับเด็กและเวลาที่เหลือ เด็กอาจถูกสอนความคิดรวบยอดเรื่องผลไม้ในกิจกรรมอื่นๆ

สื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

สื่อ เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวเนื้อหาจากผู้ส่งไปยังผู้รับในการเรียนการสอน สื่อเป็นตัวกลางนำความรู้จากผู้สอนสู่เด็ก ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ ช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง ทำให้สิ่งที่เรียนนามธรรมเข้าใจยากกลายเป็นรูปธรรมที่เด็กเข้าใจง่าย เรียนรู้ได้ง่าย รวดเร็ว เพลิดเพลิน เกิดการเรียนรู้และค้นพบด้วยตนเอง

สื่อประกอบการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ ควรมีวัสดุ อุปกรณ์ ดังนี้

1. การวาดภาพและระบายสี

- 1.1 สีเทียนแท่งใหญ่ สีไม้ สีชอล์ก สีน้ำ
- 1.2 พู่กันขนาดใหญ่ (ประมาณเบอร์ 12)
- 1.3 กระดาษ
- 1.4 เลือกลูม หรือผ้ากั้นเปื้อน

2. การเล่นกับสี

- 2.1 การเป่าสี มี กระดาษ หลอดกาแฟ สีน้ำ
- 2.2 การหยดสี มี กระดาษ หลอดกาแฟ พู่กัน สีน้ำ
- 2.3 การพับสี มี กระดาษ สีน้ำ พู่กัน
- 2.4 การเทสี มี กระดาษ สีน้ำ
- 2.5 การละเลงสี มี กระดาษ สีน้ำ แป้งเปียก

3. การพิมพ์ภาพ

- 3.1 แม่พิมพ์ต่าง ๆ จากของจริง เช่น นิ้วมือ ใบไม้ ก้านกล้วย ฯลฯ
- 3.2 แม่พิมพ์จากวัสดุอื่น ๆ เช่น เชือก เส้นด้าย ทรายาง ฯลฯ
- 3.3 กระดาษ ผ้าเช็ดมือ สีโปสเตอร์ (สีน้ำ สีฝุ่น ฯลฯ)

4. การปั้น เช่น ดินน้ำมัน ดินเหนียว แป้งโดว์ แผ่นรองปั้น แม่พิมพ์รูปต่าง ๆ ไม้กวาดแปรง ฯลฯ

5. การพับ ถัก ตัดปะ เช่น กระดาษ หรือวัสดุอื่น ๆ ที่จะใช้พับ ถัก ตัด ปะกรรไกรขนาด เล็กปลายมน กาวน้ำหรือแป้งเปียก ผ้าเช็ดมือ ฯลฯ

6. การประดิษฐ์เศษวัสดุ เช่น เศษวัสดุต่าง ๆ มีกล่องกระดาษ แกนกระดาษ เศษผ้า เศษไหม กาว กรรไกร สี ฝ้ายเช็ดมือ ฯลฯ
7. การร้อย เช่น ลูกปัด หลอดกาแฟ หลอดด้าย ฯลฯ
8. การสาน เช่น กระดาษ ใบตอง ใบมะพร้าว ฯลฯ
9. การเล่นพลาสติกสร้างสรรค์ พลาสติกชิ้นเล็ก ๆ รูปทรงต่าง ๆ ผู้เล่นสามารถนำมาต่อเป็นรูปแบบต่าง ๆ ตามความต้องการ
10. การสร้างรูป เช่น จากกระดาษปึกหุ้ม จากแป้นตะปูที่ใช้หนังยางหรือเชือกผูกดึงให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินพัฒนาการเด็ก

ในการสรุปผลการประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัยแต่ละครั้ง ควรใช้วิธีการประเมินอย่างหลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด วิธีการที่เหมาะสมและนิยมใช้ในการประเมินเด็กปฐมวัยมีด้วยกันหลายวิธี แต่ผู้วิจัยสนใจการประเมินพฤติกรรมสัมพันธภาพทางสังคมซึ่งต้องยึดการประเมิน ดังต่อไปนี้

การสังเกตและการบันทึก การสังเกต มีอยู่ 2 แบบ คือ การสังเกตอย่างมีระบบ ได้แก่ การสังเกตอย่างมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนตามแผนที่ตั้งไว้ และอีกแบบหนึ่งคือการสังเกตแบบไม่เป็นทางการ เป็นการสังเกต ในขณะที่เด็กทำกิจกรรมประจำวันและเกิดพฤติกรรมที่ไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นและผู้สอนจดบันทึกไว้ การสังเกตเป็นวิธีการที่ผู้สอนใช้ในการศึกษาพัฒนาการของเด็ก เมื่อมีการสังเกตก็ต้องมีการบันทึก ผู้สอนควรทราบว่าจะบันทึกอะไร การบันทึกพฤติกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องทำอย่างสม่ำเสมอเนื่องจากเด็กเจริญเติบโตและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงต้องนำมาบันทึกเป็นหลักฐาน ivo อย่างชัดเจน

จากสาระตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียนของเด็กอนุบาลเกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคม ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะเสริมสร้าง และพัฒนาเด็กปฐมวัย ชั้นอนุบาลปีที่ 1 โรงเรียนบ้านบ้านวัดหลวง ปีการศึกษา 2555 ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สอดคล้องตามมาตรฐานที่ 12 โดยเลือกกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบร่วมมือเพราะเด็กชอบและมีหลากหลายสื่อและวิธีที่หลากหลายเร้าความสนใจของเด็กซึ่งจะทำให้เขามีพัฒนาการพฤติกรรมสัมพันธภาพทางสังคมที่พึงประสงค์เพิ่มขึ้นภายใต้แนวการจัดการประสบการณ์ที่เน้นการบูรณาการ และยึดเด็กเป็นสำคัญ และผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2. การพัฒนาสัมพันธภาพทางสังคมของเด็กปฐมวัย

2.1 ความหมายพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย ได้มีผู้ให้ความหมายของพัฒนาการทางสังคม(Social development) ไว้หลายทัศนะกล่าวคือ

เฮอร์ล็อก (Hurlock. 1978 : 228) ให้ความหมายของพัฒนาการทางสังคม หมายถึง การพัฒนาความสามารถในการแสดงพฤติกรรมตามแบบแผนของพัฒนาการทางสังคม ซึ่งหมายถึงการพัฒนาความสามารถในการแสดงพฤติกรรมกับแบบแผนที่สังคมยอมรับเพื่อเข้ากับสังคมได้

ภรณี คุรุรัตน์ (2523 : 24) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่จะให้เด็กปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดีเพียงใดนั้นมี 3 ประการ ดังนี้

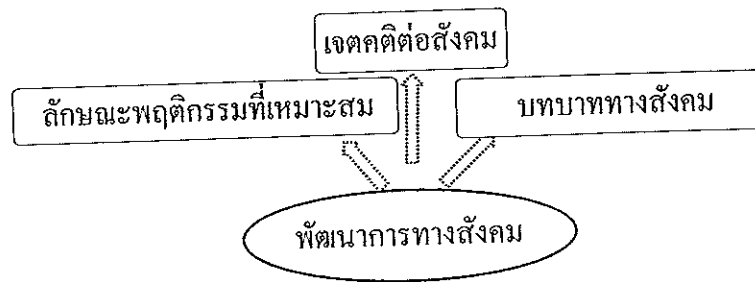
1. ลักษณะพฤติกรรมที่เหมาะสม เด็กจะเข้าสังคมได้ดี ต้องประพฤติตามแนวที่สังคมยอมรับ และนิยมชมชอบ ซึ่งสังคมแต่ละสังคมย่อมมีมาตรฐานของตนเอง เด็กจะต้องเข้าใจมาตรฐานและปฏิบัติให้เหมาะสม
2. บทบาทในสังคม หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่ยึดถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียมของสังคม ซึ่งในแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน บทบาททางสังคมดังกล่าว ได้แก่ บทบาทพ่อแม่ของเด็กของครู ฯลฯ ถ้าเด็กไม่เข้าใจและไม่สามารถปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนด เด็กคนนั้นจะมีปัญหาการปรับตัว และอยู่ในสังคมอย่างไม่มีความสุข
3. เจตคติต่อสังคม หมายถึง ความรู้สึกของเด็กที่มีต่อสังคม เด็กจะต้องรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีหน้าที่ต้องให้ความร่วมมือ และมีความรู้สึกพอใจในสังคมของตนเด็กจึงจะมีความสุข

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528 : 220) กล่าวว่า พัฒนาการทางสังคม หมายถึง การพัฒนาความสามารถในพฤติกรรมของมนุษย์ ให้สอดคล้องกับแบบแผนที่สังคมยอมรับเพื่อเข้ากับสังคมได้

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2546 : 127) ได้กล่าวว่า พัฒนาการทางสังคม เป็นพัฒนาการของความสามารถแสดงพฤติกรรมต่อบุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับแบบแผนที่สังคมยอมรับได้ พฤติกรรมแสดงออกจะบ่งบอกให้เห็นถึง เจตคติและค่านิยมเฉพาะตนของบุคคลคนนั้น

สิริมา ภัฏโณนนตพงษ์ (2550 : 91) ได้ให้ความหมายของพัฒนาการทางสังคมไว้ว่า พัฒนาการทางสังคม หมายถึง ความสามารถของเด็ก ในการช่วยเหลือตนเองและสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อน ปรับตัวในการเล่น หรืออยู่กับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ทำหน้าที่ตามเวลาที่มีความรับผิดชอบ รู้จักกาลเทศะ การช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวัน

จากความหมายของพฤติกรรมทางสังคมที่นักการศึกษาได้ให้ไว้ ผู้วิจัยจึงสรุปความสัมพันธ์เป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 พฤติกรรมทางสังคม

2.2 ความหมายของการพัฒนาสัมพันธ์ภาพทางสังคม (Social relationships)

ได้มีผู้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาสัมพันธ์ภาพทางสังคม เอาไว้ดังนี้

สัมพันธ์ภาพ หมายถึง ความผูกพัน ,ความเกี่ยวข้อง(ราชบัณฑิตยสถาน. 2546 : 1170)

การพัฒนาสัมพันธ์ภาพทางสังคม หมายถึงการทำให้ความผูกพัน เกี่ยวข้องกันของคนจำนวนหนึ่ง ที่ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกันเพื่อให้ความสัมพันธ์เจริญขึ้น

การ์ดเนอร์ (Gardner.1993 : 33) นักวิทยาศาสตร์ด้านระบบประสาทแห่งมหาวิทยาลัย

ฮาร์วาร์ด ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของสติปัญญาและ ได้พูดถึงสติปัญญาด้านความเข้าใจ

ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสัมพันธ์ภาพว่า คือ

ความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด และเจตนาของผู้อื่น ทั้งนี้รวมถึงความไว

ในการสังเกต น้ำเสียง ใบหน้า ท่าทาง ทั้งยังมีความสามารถสูงในการรู้ถึงลักษณะต่างๆ ของ

สัมพันธ์ภาพทางสังคมของมนุษย์และสามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

เอมอร์ กฤษณะรังสรรค์ (2554 : เว็บไซต์) กล่าวว่า การสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น

เกิดจากการเปิดเผยตนเอง การไว้วางใจซึ่งกันและกัน การสื่อสารความเข้าใจ การยอมรับและ

ส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างบุคคลจะช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปโดยไม่

บิดเบือน มีการยอมรับและเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างที่เป็นจริง ดังนั้นสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างบุคคล

จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำบุคคลไปสู่ การพัฒนาเอกลักษณ์ของตนเอง การมีความรู้สึกว่าชีวิตมี

ความหมายและมีคุณค่า และการมีสุขภาพจิตที่ดีและสามารถพัฒนาคนให้ไปถึงศักยภาพสูงสุดของ

ตนได้

วัฒนา ปุญญฤทธิ์ (2553 : 124) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ให้เด็กได้เล่นหรือทำงาน

ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ จะทำให้เด็กได้ฝึกฝนการสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น เรียนรู้ถึงพฤติกรรม

ที่ทำเป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับจากผู้อื่น รวมทั้งได้ฝึกการรับรู้ความคิด มุมมองของผู้อื่นด้วยการจัดกิจกรรมกลุ่มเล็ก ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญในการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน

ทิสนา เขมมณี และคณะ (2536 : 71 - 127) กล่าวถึงลักษณะทางสังคมของเด็กปฐมวัยไว้ว่าสามารถติดต่อและมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น สามารถเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักเคารพสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตนตามระเบียบของสังคม กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ รู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสรุปความหมายของการพัฒนาสัมพันธภาพทางสังคมของเด็กปฐมวัยได้ว่า เป็นการที่เด็กในวัยนี้มีการปรับตัวเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคม สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่นได้ตามลำดับขั้นตอนของวัยและช่วงอายุ เด็กสามารถแสดงพฤติกรรม ความรู้สึกที่เหมาะสมในสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน สามารถเล่น ทำงาน ร่วมมือกับผู้อื่นด้วย รู้จักเคารพสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตนตามระเบียบของสังคมอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการทางสังคมในลำดับต่อไป

2.3 ความสำคัญของสัมพันธภาพทางสังคมของเด็กปฐมวัย

สัมพันธภาพทางสังคมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับเด็กปฐมวัย ซึ่งมีผู้กล่าวเอาไว้หลายทัศนะ ดังนี้

พัชรี ผลโยธิน (2538 : 2) กล่าวว่า เด็กอนุบาลนั้นถ้ามีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่นหรือผู้ใหญ่ เด็กจะยังมีโอกาสเรียนรู้ความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักแก้ไขปัญหาและเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กด้านสังคมและสติปัญญาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเด็กต่างกับผู้ใหญ่ตรงที่เด็กจะแสดงออกกับเพื่อนแต่ละคนอย่างเสมอภาค ซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็นได้เช่นกัน อย่างอิสระถ้าเปิดโอกาสเด็กอย่างต่อเนื่องเด็กจะเห็นว่าคนอื่นมีความคิด ความรู้สึกแตกต่างจากตนเองได้ และเริ่มตระหนักถึงพฤติกรรมของตนที่แสดงต่อคนอื่น

บี (Bee, 1985 : 396 - 401) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมช่วยเหลือเพื่อนของเด็กปฐมวัยว่า เป็นการแสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในเชิงบวก ซึ่งอายุ 2 - 3 ปี จะมีชนิดของการปฏิสัมพันธ์เชิงบวกด้วยการให้ เช่น เด็กจะเสนอให้ความช่วยเหลือหรือให้ของเล่นหรือพยายามปลอบใจเด็กคนที่ได้รับบาดเจ็บ เด็กจะทำตามคำขอร้อง หรือคำแนะนำของเพื่อนมากกว่า เด็กคนอื่น ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล ทั้งในครอบครัว และบุคคลอื่นๆ รวมทั้งเพื่อน ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การช่วยเหลือเป็น การพยายามที่จะช่วยบรรเทาความต้องการใช้คำพูดและหรือแสดงท่าทาง เช่น ปลอบใจเมื่อเพื่อนได้รับบาดเจ็บให้สิ่งของที่ตนไม่เคยเป็นเจ้าของมาก่อน หรือช่วยเหลือเพื่อนทำงาน เป็น

เอมอร์ กฤษณะรังสรรค์ (2540 : 153) กล่าวว่า การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมช่วยทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเองได้

กฤษณะรังสรรค์ (2549 : 18-21) กล่าวว่า เด็กจะเรียนรู้ความคิดเห็นและความรู้สึกของผู้อื่นและพร้อมที่จะแก้ไขพฤติกรรมแสดงตนต่อผู้อื่นในทางที่ดี เรียนรู้ที่จะห่วงใยผู้อื่นซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งสังคมของเด็กก้าวหน้าขึ้นตามลำดับจากบ้านสู่โรงเรียนและสู่ชุมชนนอกโรงเรียนที่เป็นสังคมไกลจากตัวเด็กออกไป การมีสัมพันธภาพทางสังคมมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ การเรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน รวมทั้งมีความพึงพอใจในสัมพันธภาพทางสังคมที่ดีต่อผู้อื่นเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็ก เด็กทุกคนต้องการเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน ความสัมพันธ์ที่เด็กมีต่อเพื่อนจะเป็นเครื่องตัดสินว่าเขามองโลกและตนเองอย่างไรถ้าเขารู้สึกมั่นคงในความสัมพันธ์กับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน เขาก็จะรู้สึกว่าโลกนี้เป็นสถานที่ที่อบอุ่นน่าอยู่รู้สึกมั่นใจในตนเองและผู้อื่นด้วย ซึ่งเด็กมีความต้องการที่จะเล่นกับเพื่อนเป็นกลุ่ม ต้องการความปลอดภัยการยอมรับกำลังใจ และคำชมจากผู้ใหญ่ ต้องการความอิสระและความช่วยเหลือ ซึ่งเป็นลักษณะความต้องการทางสังคมของเด็ก การจัดให้เด็กได้ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม ให้เด็กได้แสดงออกทำให้เด็กเกิดการปรับตัวและปรับพฤติกรรม มีความภาคภูมิใจในตนเอง อันนำไปสู่พฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น สรุปความสำคัญของสัมพันธภาพทางสังคมสำหรับเด็กปฐมวัยได้ว่าเป็นการปรับตัวเข้ากับ บุคคลในครอบครัว กลุ่มเพื่อน สภาพแวดล้อม

2.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพทางสังคม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพทางสังคมมีหลายทฤษฎีแต่ที่เห็นเด่นชัด ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของอีริกสัน ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของฮาวินฮอร์สและทฤษฎีพัฒนาการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลของชัลลิแวน ทฤษฎีดังกล่าวสรุปได้ดังนี้

2.4.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของอีริกสัน (Erikson's Theory of Development)

อีริกสัน (Erikson, 1975 : 225) เน้นถึงความสัมพันธ์ของบุคลิกภาพของมนุษย์ว่าจะพัฒนาได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสำเร็จในแต่ละช่วงอายุ การพัฒนาที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงของชีวิต ถ้าได้รับการตอบสนองอย่างเต็มที่บุคคลจะมีบุคลิกภาพดีและพร้อมที่จะพัฒนาขึ้นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอีริกสันได้แบ่งระยะพัฒนาการทางสังคมไว้ 8 ระยะและที่เกี่ยวข้องกับช่วงปฐมวัยมี 3 ระยะ ดังนี้

1) ระยะความรู้สึกเชื่อมั่น (The Sense of Trust) อายุของเด็กระยะนี้อยู่ระหว่างหลังคลอดจนถึง 1 ปี ระยะนี้เด็กมีความสบายทางกายและได้รับความรักความอบอุ่นจากแม่ในยามที่เขาต้องการ เด็กจะมีการปรับตัวที่ดีสามารถพัฒนาการความรู้สึกไว้วางใจขึ้นได้และในทางตรงกันข้าม

ถ้าทารกขาดความสุขทางกาย ขาดความรักความอบอุ่น ก็จะเป็นผู้ที่ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง มีความกลัวและขาดความไว้วางใจผู้อื่น

2) ระยะเวลาต้องการทำหรือค้นหาด้วยตนเอง (The Sense of Autonomy) อายุของเด็กๆ นี้อยู่ระหว่าง 1 - 3 ปี เป็นระยะที่เด็กเริ่มฝึกการขับถ่ายถ้าเด็กปฏิบัติได้ดีก็จะสามารถผ่านขั้นนี้ไปได้ด้วยดี เด็กจะเรียนรู้ในการรักษาความตั้งใจของตนเองและทำความตั้งใจให้เป็นจริงได้

3) ระยะเวลาการคิดริเริ่ม (The Sense of Initiative) อายุของเด็กๆ นี้อยู่ระหว่าง 3 - 6 ปี เด็กจะพยายามสร้างเอกลักษณ์ของตนเองและสามารถแสดงความรู้สึกรู้สึกและพฤติกรรมที่เหมาะสมในสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ เด็กสามารถพัฒนาความร่วมมือและการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดีได้ ระยะนี้หากเด็กเกิดความกลัวเด็กจะยึดผู้ใหญ่เป็นที่พึ่งตลอดเวลา ทำให้ความคิดจินตนาการและการพัฒนาทักษะทางสังคมถูกจำกัดลง ไปด้วย จากทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของอีริกสัน จะเห็นได้ว่าการพัฒนาสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล มีการพัฒนาเกิดขึ้นในแต่ละช่วงของชีวิต ซึ่งถ้าบุคคลได้รับการตอบสนองอย่างเต็มที่ จะทำให้มีบุคลิกภาพที่ดี พร้อมทั้งจะพัฒนาขึ้นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการส่งเสริมและพัฒนาสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลจึงควรได้รับการเปิดโอกาสให้มีการปฏิสัมพันธ์ที่ดี เน้นความสัมพันธ์ของบุคลิกภาพของมนุษย์ในแต่ละช่วงของชีวิต

2.4.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของฮาวิกเฮอรัส (Havighurst's Theory of development)

พรณี ชูทัย เจนจิต (2537 : 77 - 78) กล่าวว่า ฮาวิกเฮอรัส (Havighurst) ได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากอีริกสัน (Erikson) เกี่ยวกับลักษณะของพัฒนาการแต่ละช่วงวัยของบุคคล โดยเขาได้อธิบายว่าในแต่ละช่วงวัยของชีวิตนั้นเป็นงานประจำวัน ซึ่งเป็นงานที่เด็กแต่ละคนควรจะได้ทำในช่วงนั้นๆ ถ้าบุคคลใดไม่ประสบผลสำเร็จในงานนั้นจะมีผลต่อการปรับตัว ฮาวิกเฮอรัสได้แบ่งงานที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมในวัยทารกและในวัยเด็กตอนต้นออกเป็น 3 ประการคือ

ประการที่ 1 เด็กสามารถมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความจริงทางสังคม และทางกายภาพ ซึ่งหมายถึงการที่เด็กมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว เช่น พ่อ แม่ โรงเรียน ครู และสิ่งต่างๆ ที่เด็กต้องเกี่ยวข้องด้วย

ประการที่ 2 เด็กสามารถที่จะเรียนรู้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับพี่น้องและบุคคลอื่นๆ รวมทั้งชอบเลียนแบบบุคคลอื่น

ประการที่ 3 เด็กสามารถที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ถูกกับสิ่งที่ผิดและเริ่มมีพัฒนาการทางจริยธรรม

จากทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของฮาวิกเฮอรัส จะเห็นได้ว่าลักษณะของพัฒนาการทางสังคมของบุคคลแต่ละช่วงวัยมีความสำคัญ โดยเป็นงานที่เด็กแต่ละคนควรจะได้ทำในช่วงนั้นๆ ซึ่ง

ถ้าประสบผลสำเร็จจะมีผลต่อการปรับตัวในแต่ละช่วงวัยของชีวิต จึงควรส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น

2.4.3 ทฤษฎีพัฒนาการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลของซัลลิแวน

(Sullivan's A Social Interpersonal Theory of Development)

ซัลลิแวน (Sullivan, 1953 : 315-316) ได้กำหนดขั้นพัฒนาการจากพื้นฐานของความสัมพัทธ์ระหว่างบุคคล และประสบการณ์ส่วนตัวระหว่างบุคคล และการเรียนรู้ที่เกิดจากการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจะนำไปสู่ความมั่นคงและปลอดภัย ซัลลิแวนแบ่งขั้นพัฒนาการออกเป็น 6 ขั้น คือ วัยทารก วัยเด็ก วัยเข้าโรงเรียน วัยก่อนวัยรุ่น วัยรุ่นตอนต้น และวัยรุ่นตอนปลาย ในที่นี้จะกล่าวถึงเพียง 2 ระยะ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. วัยเด็กเล็ก (Childhood) อายุ 2 - 4 ปี เป็นระยะที่เด็กพัฒนาทักษะการเคลื่อนไหวและทักษะทางภาษา ซึ่งจะช่วยให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ได้อย่างอิสระและกว้างขวางมากขึ้น เด็กจะเรียนรู้วัฒนธรรมที่เขามีส่วนร่วมอยู่ เมื่อเด็กมีวุฒิภาวะพอที่จะใช้ภาษาในการติดต่อสื่อสาร เขาก็จะเรียนรู้วิธีการที่จะปฏิบัติกับบุคคลอื่น เพื่อที่จะทำให้ตัวเองรู้สึกมีความมั่นคงปลอดภัย เด็กเริ่มรู้สึกถึงสิ่งที่ทำให้เขารู้สึกวิตกกังวล และสามารถจัดการความวิตกกังวลนั้นได้

2. วัยเข้าโรงเรียน (Juvenile Era) อายุ 4 - 11 ปี ระยะนี้เด็กเริ่มรู้จักตนเองและเห็นสิ่งต่างๆ แตกต่างไปจากคนอื่นและมีความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่อื่น ๆ นอกเหนือจากพ่อแม่ผู้ปกครอง ทำให้เด็กรู้จักสภาพความเป็นตัวตนของเขาจากความสัมพันธ์ที่เขามีส่วนร่วมอยู่

จากทฤษฎีพัฒนาการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลของซัลลิแวน ได้กำหนดขั้นพัฒนาการจากพื้นฐานของความสัมพัทธ์ระหว่างบุคคล และประสบการณ์ส่วนตัวระหว่างบุคคล และการเรียนรู้ที่เกิดจากตัวบุคคลกับสิ่งแวดล้อมเป็นระยะๆ ตามช่วงวัยของอายุ ดังนั้น การพัฒนาสัมพันธภาพทางสังคมควรคำนึงถึงวัยและอายุของเด็กแต่ละบุคคล เพื่อส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว สามารถปรับตัว

จากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมข้างต้น สรุปได้ว่าพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยเกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์รอบๆ ตัว การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรม ซึ่งสังคมของเด็กวัย 3 - 6 ปี เริ่มสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง สามารถแสดงความรู้สึก และพฤติกรรมที่เหมาะสมในสภาพแวดล้อม ต่าง ๆ สามารถพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมให้เกิดการเรียนรู้ในการเข้าสังคม มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น รู้จักสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อน และปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้อย่างมีความสุขได้ดี เหมาะสมตามวัยในแต่ละช่วงอายุ

2.5 บทบาทครูกับแนวทางส่งเสริมสัมพันธภาพทางสังคมให้กับเด็กปฐมวัย

การส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมให้กับเด็กเป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับเด็ก ซึ่งมีผู้กล่าวถึงบทบาทครูในการส่งเสริมสัมพันธภาพทางสังคมให้กับเด็กเอาไว้ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2524 : 31 - 36)

1. การปรับพฤติกรรมของเด็กต้องให้เด็กค่อย ๆ ปรับพฤติกรรมทีละน้อยด้วยการเสริมแรงเช่น ให้การเสริมแรงเวลาที่เด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม หรือเมื่อเด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

2. การพัฒนาพฤติกรรม โดยให้ตัวแบบที่ดี การให้เด็กเห็นตัวอย่างที่ดีจะช่วยให้เด็กเลียนแบบตาม เด็กมักจะชอบเลียนแบบผู้ที่เด็กชื่นชม เช่น พ่อแม่ ครู ญาติ พี่น้อง เพื่อน นักกีฬา นักร้อง ตัวละครในนิทานและผู้ที่มีชื่อเสียง

3. การให้สัญญาเตือนพฤติกรรม โดยการแสดงออกด้วยวาจาหรือท่าทางว่าเด็กควรทำหรือไม่ ด้วยคำพูดหรือการพยักหน้า เป็นการให้สัญญาเตือนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมก่อน ที่เด็กจะทำอะไรลงไป จะดีกว่าการติเตียนเมื่อเด็กทำอะไรผิดพลาดไปแล้ว

ประมวญ ดิลคินสัน (2527 : 107) กล่าวถึงแนวทางส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมสำหรับเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. การกำหนดตารางกิจกรรมประจำวันอย่างเหมาะสมและต่อเนื่องกันจัดกิจกรรมที่ต้องใช้พลังงาน และกิจกรรมที่ผ่อนคลายสลับกัน ทำให้เด็กไม่เบื่อหน่าย มีบรรยากาศการเรียนที่ดี การที่เด็กรู้ตารางกิจกรรมประจำวันและสิ่งที่ครูคาดหวังให้เด็ก จะทำให้เด็กเกิดควมมีระเบียบและมีความรู้สึกมั่นใจ การเสริมแรงทันทีที่เด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมจะช่วยให้เด็กมีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ

2. การเสริมแรงพฤติกรรมทางสังคมแก่เด็กปฐมวัยควรพูดให้ชัดเจนว่าเด็กได้แสดงพฤติกรรมที่ดีคืออย่างไร เช่น “เธอใจดีจังที่ช่วยมานะเช็ดสีที่หกบนพื้น” การชมเชยของครูมีคุณค่าสำหรับเด็กส่วนใหญ่ เพราะเป็นตัวอย่างที่ดีเด็กมักจะเอาอย่าง ในบางครั้งอาจใช้ท่าทางแทนการเสริมแรงด้วยวาจาตามความเหมาะสม

3. การให้รางวัลการส่งเสริมความร่วมมือและการช่วยเหลือกันนับว่าเป็นพฤติกรรมทางสังคมที่ควรส่งเสริมตัวอย่าง เช่น “ถ้าแต่ละกลุ่มช่วยกันดูแลห้องให้เรียบร้อยภายใน 5 นาทีครูจะเล่นนิทานสนุกๆ ให้ฟัง 1 เรื่อง” การเสริมแรงที่กล่าวมาเป็นการเสริมแรงจากภายนอกหรือจากผู้อื่น เป็นการกระตุ้นให้เด็กช่วยกันทำงานจนสำเร็จตามเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาด้านสังคม เพื่อมุ่งให้เด็กทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จด้วยตัวเอง เกิดความพอใจและภูมิใจในผลงานที่เด็กทำได้ ซึ่งเป็นการเสริมแรงจากภายในตัวเด็กเอง

4. การเสริมความเป็นอิสระ พัฒนาการทางสังคมที่เห็นเด่นชัดในโรงเรียนคือ การที่เด็กสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเองและรับผิดชอบสิ่งที่ตนทำ ครูควรให้การเสริมแรงในพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกอย่างเหมาะสมเมื่อพบพฤติกรรมไม่เหมาะสมครูไม่ควรใช้คำพูดที่คุกคามหรือข่มขู่ แต่ควรบอกกล่าวให้ทุกคนทราบเงื่อนไข เช่น “ใครที่นั่งโต๊ะเรียบร้อยแล้ว แสดงว่าพร้อมที่จะรับประทานอาหารกลางวัน” หรือ “ใครที่ทำผนังและโต๊ะคนนั้นต้องทำความสะอาด”

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ครูและบุคลากรรอบข้างมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสัมพันธภาพทางสังคมให้เกิดขึ้นกับเด็ก โดยควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการปรับตัวในการเรียนรู้ การเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งแนวทางที่ครูควรส่งเสริมให้เด็กมีสัมพันธภาพที่ดีนั้นมีหลายวิธีเช่นการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การพูดกระตุ้นความคิด การจัดกิจกรรมที่สร้างความสนใจ การช่วยเหลือชี้แนะ การจัดสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลายน่าสนใจและจัดสภาพบรรยากาศในห้องเรียนที่เด็กรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย หรือการเสริมแรงด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การให้รางวัล การกล่าวชมเชยดังกล่าวจะทำให้เด็กแสดงพฤติกรรมชอบสังคมและลดการแสดงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่อสังคม

2.6 การจัดกิจกรรมส่งเสริมสัมพันธภาพทางสังคมให้กับเด็กปฐมวัย

พัชรี ผลโยธิน (2540 : 60-61) กล่าวว่า การให้เวลาให้โอกาส และให้เด็กเล่นวัสดุอุปกรณ์ หรือทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อยอย่างค่อยเป็นค่อยไปและสม่ำเสมอ รวมทั้งให้กำลังใจหรือแสดงความชื่นชม และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการร่วมมือกันแล้ว จะช่วยพัฒนาเด็กให้เกิดพฤติกรรมความร่วมมือได้ถ้าเด็กมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่นหรือผู้ใหญ่ เด็กจะยังมีโอกาสเรียนรู้ความคิดเห็นของผู้อื่นรู้จักแก้ปัญหา และเพื่อจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กทั้งทางด้านสังคมและสติปัญญาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเด็กต่างจากผู้ใหญ่ตรงที่เด็กจะแสดงออกกับเพื่อนแต่ละคนอย่างเสมอภาค พฤติกรรมความร่วมมือจึงเกิดขึ้น

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542 : 74 - 75) กล่าวถึง แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสัมพันธภาพทางสังคมให้กับเด็กมีหลากหลายวิธีที่น่าสนใจ ซึ่งส่งผลต่อการแสดงออกถึงการมีสัมพันธภาพทางสังคมด้านต่างๆ อย่างน้อย 3 ด้าน คือ

1. การพูดที่ดีกับผู้อื่น ประกอบด้วย

1.1 การกล่าวทักทายอย่างสุภาพ

1.2 การกล่าวขอบคุณเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน

1.3 การชมเชยเมื่อเพื่อนประสบความสำเร็จหรือกระทำเหมาะสม

2. การแสดงท่าทางเป็นมิตร ผู้ที่มีความเป็นมิตรจะแสดงออก ดังนี้
 - 2.1 การยิ้มแย้มแจ่มใสขณะคุยกับเพื่อน
 - 2.2 สบตาเพื่อนในขณะที่พูด
 - 2.3 แสดงความสนใจโดยการแสดงออกทางร่างกาย
 - 2.4 ไม่ใช่ท่าทางหยาบคายเมื่อไม่พอใจเพื่อน
3. การมีส่วนร่วมกับเพื่อน ประกอบด้วย
 - 3.1 ยืมหรือทำตามคำแนะนำของเพื่อน เมื่อเพื่อนเข้ามาช่วยทำกิจกรรม
 - 3.2 พูดกับเพื่อนขณะทำกิจกรรมร่วมกัน
 - 3.3 มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน
 - 3.4 รู้จักแบ่งปันสิ่งของหรือขอแบ่งสิ่งของจากเพื่อนขณะทำกิจกรรมร่วมกัน
 - 3.5 ความมีน้ำใจ
 - 3.6 ความเอื้ออาทร

นอกจากนี้ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542 : 22 - 23) ยังกล่าวถึง การจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก เพื่อส่งเสริมสัมพันธภาพทางสังคมที่ดี ไว้ดังนี้

1. กิจกรรมทำงานกลุ่มทั้งกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ ทำให้เด็กได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น คุยกัน ส่งผ่านความรู้สึกให้กัน
2. การเรียนแบบร่วมมือ เป็นการเรียนร่วมกัน คิดร่วมกัน ทำกลุ่มการเรียนรู้
3. กิจกรรมการเคลื่อนไหวประกอบเพลง
4. กิจกรรมการเล่นเกมส์ เป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยให้เด็กได้แลกเปลี่ยนแนวคิด เรียนรู้ หลักการ เหตุผล และกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน
5. กิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่มการทำงานศิลปะร่วมกับเพื่อนกิจกรรมดังกล่าวนี้เป็นวิธีหนึ่งที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะกิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่ม เป็นแนวทางการเรียนรู้สำหรับเด็กที่แสดงถึงความเจริญเติบโตทางด้านสังคม (Social Growth)

เอมอร์ กฤษณะรังสรรค์ (2540 : 153) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนทำงานหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เป็นการเรียนรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งสามารถพัฒนาให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใหม่ สารเนื้อหา และทักษะทางสังคมและสิ่งสำคัญคือการได้เรียนรู้กลยุทธ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเรียนรู้การแก้ปัญหาจากการร่วมมือในกลุ่มเพื่อน

บี (Bee, 1985 : 396 - 401) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมการช่วยเหลือเพื่อนของเด็กปฐมวัยว่าเป็นการแสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในเชิงบวก ซึ่งอายุ 2 - 3 ปี จะมีชนิดของการปฏิสัมพันธ์เชิงบวกด้วยการให้ เช่น เด็กจะเสนอให้ความช่วยเหลือหรือให้ของเล่นหรือพยายามปลอบใจเด็กคนที่

ได้รับบาดเจ็บ เด็กจะทำตามคำขอร้อง หรือคำแนะนำของเพื่อนมากกว่า เด็กคนอื่น ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล ทั้งในครอบครัว และบุคคลอื่นๆ รวมทั้งเพื่อน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การช่วยเหลือเป็น การพยายามที่จะช่วยบรรเทาความต้องการ ใช้คำพูดและหรือแสดงท่าทาง เช่น ปลอบใจเมื่อเพื่อนได้รับบาดเจ็บ ให้สิ่งของที่ตนไม่เคยเป็นเจ้าของมาก่อน หรือช่วยเหลือเพื่อนทำงาน เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า กิจกรรมที่สามารถส่งเสริมสัมพันธ์ทางสังคมให้ กับเด็กปฐมวัยได้นั้นมีหลากหลายกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบร่วมมือ กับเพื่อน ที่นับได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมให้เด็กได้มีการทำงานร่วมกัน ได้ช่วยกันคิดตัดสินใจในการทำกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ

2.7 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเด็กปฐมวัยกับบุคคลอื่น

เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่เริ่มมีการเล่นและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือเพื่อนวัยเดียวกันมากขึ้น สามารถร่วมเล่นและทำงานกับผู้อื่นได้แต่ยังปรับตัวหรือแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในบางสถานการณ์ ซึ่งมีหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเด็กปฐมวัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2523 : 43 - 58) กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสัมพันธ์ทางสังคม ดังนี้

1. กลุ่มเพื่อน การเล่นกับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันจะเป็นการฝึก โอกาสของการอยู่ร่วมกัน และฝึกทักษะทางสังคมอื่นๆ เช่น การเป็นผู้นำผู้ตาม การฝึกการอดทน รอคอย การแบ่งปัน สิ่งของ ฯลฯ
2. ครู เป็นตัวแทนของพ่อแม่ที่โรงเรียนที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพและพฤติกรรมของเด็กในวัยนี้เป็นอย่างมาก ครูจะเป็นผู้ที่ปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้องให้กับเด็ก เป็นบุคคลที่เด็กจะรับการถ่ายทอดและเลียนแบบบทบาทต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะครูเป็นสมาชิกคนแรกของสังคมนอกบ้านที่เด็กจะคลุกคลีด้วย ถ้าเด็กมาจากครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น ครูจะเป็นผู้ที่ทดแทนความรัก ความต้องการนี้ได้ ดังนั้น ครูจึงเป็นบุคคลที่สำคัญสำหรับเด็กในวัยนี้เป็นอย่างมาก
3. บุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม บุคคลเหล่านี้ได้แก่ บุคคลที่มีชื่อเสียงในด้านต่างๆ ซึ่งเด็กชื่นชมบูชา และอยากจะเป็นแบบอย่าง เช่น ดารา มนุษย์อวกาศ และบุคคลที่มีชื่อเสียงอื่นๆ นอกจากนี้สถานศึกษาต่างๆ สำหรับเด็กก่อนวัยเรียน เช่น ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก โรงเรียนอนุบาล ฯลฯ เป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่ได้สัมผัสอย่างใกล้ชิดต่อมาจากบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมแห่งแรกของเด็ก เพื่อน ครู และบุคคลอื่นๆ จะมีอิทธิพลที่จะส่งเสริมหรือทำให้เด็กมีพัฒนาการที่บิดเบือนไป ในสถาบันหรือสถานรับเลี้ยงเด็กต่างๆ จะเป็นพื้นที่ที่เด็กจะมีโอกาสเรียนรู้ ค่านิยมของกลุ่ม และปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มได้โดยสถาบันอื่นๆ ในสังคมที่มีอิทธิพล เช่น เพื่อนบ้าน

วัด สื่อมวลชน องค์กรต่างๆ เช่นสถาบันทางกฎหมาย นักการเมือง ตำรวจ ทหาร ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อความคิดนึก อุดมการณ์ ทัศนคติของเด็ก ทั้งสิ้น สถาบันทางศาสนา สถาบันทางกฎหมายและศาล เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อจริยธรรมหรือ โนธรรมของเด็ก ปัจจุบันนี้เด็ก ได้รับตัวอย่างจาก สื่อมวลชนคือโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่ ส่วนมากพ่อแม่มักจะไม่มีเวลาให้กับลูก ลูกจึงมักเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากสถาบันที่ให้ความรู้แก่เด็ก โดยตรง คือ โทรทัศน์และวิทยุ ดังนั้นนักจิตวิทยาการดังกล่าว จึงควรเลือกเนื้อหาสาระที่จะมีส่วนส่งเสริมสติปัญญาแก่เด็ก ไม่ใช่เป็นรายการที่จะมอมเมาเด็ก สภาพแวดล้อมที่ไม่ดี เช่น แหล่งเสื่อมโทรม ความยากจน ทำให้เด็กไม่ได้รับการอบรมที่ถูกต้อง และได้รับตัวอย่างที่ไม่ดีในสังคมทั่วไป เป็นเหตุให้เด็กได้รับการปลูกฝังค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง

จากข้อความดังกล่าวสรุปได้ว่า เด็กปฐมวัยเมื่อเริ่มเข้าสู่โรงเรียนจะมีปฏิสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมและบุคคลกว้างขึ้น การส่งเสริมให้เด็กมีสัมพันธภาพกับเพื่อนจะทำให้เด็กสามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนๆ ได้ ดังนั้นครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยควรส่งเสริมการสร้าง สัมพันธภาพทางสังคมที่พึงประสงค์ของเด็ก โดยการให้เด็กร่วมกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย ร่วมกับ เด็กคนอื่น ภายใต้การดูแลเอาใจใส่และปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้องเหมาะสม

2.8 การประเมินพฤติกรรมสัมพันธภาพทางสังคม

การประเมินพฤติกรรมทางสังคม ต้องยึดหลักการประเมินตามสภาพจริงซึ่งจะเป็น กระบวนการที่เน้นการประเมินในการปฏิบัติ วิธีการที่ใช้ในการประเมินกับเครื่องมือที่ใช้จึงมี ความสัมพันธ์กัน การประเมินพฤติกรรมสัมพันธภาพทางสังคมเครื่องมือที่เหมาะสมควรเป็นแบบ สังเกตพฤติกรรม ระดับปฐมวัย โดยมีหลักในการสังเกต ดังนี้

1. ต้องศึกษาเรื่องที่จะสังเกตให้มีความรู้พื้นฐานเพียงพอ
2. การสังเกตที่ควรมีการวางแผนเป็นขั้นเป็นตอนในการสังเกต
3. ต้องนิยามสิ่งที่จะสังเกตไว้ให้เด่นชัด
4. บุคคลในสถานการณ์เดียว ควรสังเกตหลายๆ ครั้ง
5. ในการสังเกตควรสังเกตเพียงบุคคลเดียวในแต่ละสถานการณ์
6. ควรสังเกตสถานการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่ถูกสังเกต
7. การสังเกตบุคคลหนึ่ง ควรสังเกตจากหลายๆ สถานการณ์จึงจะเข้าใจพฤติกรรม
8. ในขณะที่สังเกตควรทำใจให้เป็นกลาง ผู้สังเกตต้อง ไม่มีอคติ
9. การสังเกตดีต้องมีการบันทึกการสังเกตไว้ทุกครั้ง

หลักในการบันทึกการสังเกต

- บันทึกพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างชัดเจน หรือเห็นได้ชัด
- ใช้ภาษาที่ง่ายต่อความเข้าใจ และสื่อความหมาย

- ควรริบบันทึกรการสังเกตทันทีที่การสังเกตเสร็จสิ้นลง
 - การบันทึกรการสังเกตที่ดีไม่ควรใส่ความเห็นของผู้สังเกต ไปปะปนกันพฤติกรรมที่แสดงออก ควรแยกไว้คนละหัวข้อต้องกำหนดจุดที่ต้องการสังเกตไว้ให้แน่นอน

แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรม ที่ผู้สังเกตต้องบันทึก พฤติกรรมที่สังเกตเห็น และแสดงความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยแยกการออกเป็นคนละส่วนจากผลการสังเกต พฤติกรรม กับการนำข้อมูลส่วนแรกมาแปลความหมายพฤติกรรมเด็ก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 75-78)

วัฒนา ปุญญฤทธิ์ (2553 : 45) ได้กล่าวถึงการประเมินด้วยแบบสังเกตชนิดมาตราประมาณค่า (Rating scale) เป็นเครื่องมือที่ใช้ประกอบการสังเกตพฤติกรรมตามรายการที่แสดงไว้ เช่นเดียวกับแบบสังเกตแบบตรวจสอบรายการ แต่มีการตัดสินใจเกี่ยวกับการแสดงพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นระดับตามความสามารถที่แสดงออกจริง แบบสังเกตแบบนี้จะใช้ในการประเมินพฤติกรรมด้านความสามารถ ทักษะต่าง ๆ และการปฏิบัติงานและการประเมินคุณภาพผลงาน

แบบสังเกตและแบบบันทึก

แบบสังเกตและแบบบันทึก เป็นเครื่องมือที่จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในสิ่งที่สังเกตได้ แบบสังเกตมักจะใช้บันทึกรายละเอียดข้อเท็จจริงในทันทีที่เกิดเหตุการณ์ หรือพฤติกรรมที่เฝ้าสังเกต ส่วนแบบบันทึกอาจใช้บันทึกเหตุการณ์เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นไปแล้ว ทั้งแบบสังเกตและแบบบันทึก มีขั้นตอนหลักๆ ในการสร้างดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดวัตถุประสงค์ของแบบสังเกต/แบบบันทึก

ขั้นที่ 2 ระบุตัวแปรที่จะศึกษา นิยามตัวแปร และพฤติกรรมบ่งชี้ให้ละเอียดครบถ้วน และเป็นตัวแทนตัวแปรที่ศึกษา ได้

ขั้นที่ 3 กำหนดรูปแบบสังเกต/แบบบันทึก ให้มีความครบถ้วนของประเด็นที่สังเกต และชัดเจนพอที่จะบันทึกผลการสังเกตได้อย่างรวดเร็ว

ขั้นที่ 4 ร่างข้อความเกี่ยวกับพฤติกรรมบ่งชี้ หรือประเด็นที่ต้องการสังเกต

ขั้นที่ 5 ทบทวนร่างข้อความในแง่ความชัดเจนในการสื่อความหมาย และความครบถ้วนครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ขั้นที่ 6 ทดลองใช้แบบสังเกต/แบบบันทึก โดยให้ผู้สังเกตหลายคน สังเกตสิ่งเดียวกัน โดยใช้แบบสังเกต/แบบบันทึกที่สร้างขึ้น แล้วตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างผลการสังเกตของผู้สังเกตทุกคน

ขั้นที่ 7 ปรับปรุงและจัดพิมพ์เป็นแบบสังเกต/แบบบันทึกฉบับที่ใช้จริง
จากการศึกษาเอกสารความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินพฤติกรรมทางสังคม ผู้วิจัยจึงได้
แนวทางในการสร้างแบบประเมินพฤติกรรมทางสัมพันธภาพให้สอดคล้องกับสภาพจริง
ดังปรากฏในบทที่ 3 และภาคผนวก

3. กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

3.1 ความหมายของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ มีผู้กล่าวถึงความหมายของกิจกรรมศิลปะ
สร้างสรรค์ไว้ดังนี้

เลิศ อนันทนนะ (2535 : 44) กล่าวว่า ศิลปศึกษา (Art Education) หมายถึง การนำ
กิจกรรมศิลปะมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา เพื่อพัฒนาในด้านต่างๆ แต่ไม่มี
จุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นศิลปินหรือจิตรกร (Artist)

วิรุณ ตั้งเจริญ (2525 : 28 - 29) กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่เด็ก
ปฐมวัยแสดงความคิดสร้างสรรค์ ฝึกประสาทสัมผัส และส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ได้แก่
ร่างกายอารมณ์ สังคม สติปัญญา รวมทั้งช่วยให้เด็กมีสุขภาพที่ดีเกี่ยวกับการกิน เล่น ออกกำลังกาย
และพักผ่อนอย่างถูกต้อง

เยาวพา เฉชะคุปต์ (2528 : 36 - 38) กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ หมายถึง
กิจกรรมที่ส่งเสริมความสามารถด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อมือให้สัมพันธ์กัน
เพื่อเตรียมความพร้อมด้านการเขียน และมีโอกาสพัฒนาทักษะพื้นฐานในการอ่าน

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่ากิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัย
ได้มีพัฒนาการด้านต่าง ๆ สามารถแสดงความรู้สึนึกคิดและจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์
ออกมาในลักษณะของผลงานแบบต่างๆ ตามวัยและพัฒนาการ โดยมีได้คาดหวังว่าเติบโตขึ้น
จะต้องเป็นศิลปินหรือจิตรกร แต่ทั้งนี้กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ได้แก่ ร่างกาย
อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ได้ฝึกประสาทสัมผัส การใช้กล้ามเนื้อเล็กและเรียนรู้การทำงาน
ร่วมกับผู้อื่น วางแผน และลงมือปฏิบัติ นำเสนอผลงานความภาคภูมิใจ

3.2 ความสำคัญและประโยชน์ของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีความสำคัญและให้ประโยชน์กับมนุษย์เป็นอย่างมาก ซึ่งมีผู้
กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ ดังนี้

Lowenfeld (1957 : 29) กล่าวว่า ผลสะท้อนจากการทำงานศิลปะทำให้ทราบถึงการ
เจริญเติบโตของเด็ก สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เขาอยู่มีอิทธิพลต่อชีวิตของเด็กและก่อให้เกิดการรับรู้ที่
ยิ่งใหญ่ของมนุษย์

ราศี ทองสวัสดิ์ (2529 : 103 - 104) กล่าวว่ากิจกรรมสร้างสรรค์หรือศิลปะสำหรับเด็กมิได้มีจุดมุ่งหมายให้เด็กทำงานเพื่อความสวยงามหรือทำให้เหมือนจริง แต่ต้องการช่วยพัฒนา กล้ามเนื้อให้แข็งแรงการฝึกประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา เพื่อเป็นพื้นฐานการเขียนที่ดี ตลอดจนช่วยพัฒนาอารมณ์ จิตใจ ให้เด็กมีความเพียร อดทน มีสมาธิในการทำงาน และรู้จัก รับผิดชอบ การทำงานเป็นกลุ่มช่วยให้เด็กเรียนรู้การเข้าสังคม การแบ่งปัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และ ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาทำให้เด็กรู้จักคิด มีเหตุผลในการทำงาน จึงควรให้กำลังใจในการ ทำงานกับเด็กอย่างสม่ำเสมอให้เด็กเกิดความมั่นใจ กล้าคิดกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่

วิรุณ ตั้งเจริญ (2535 : 241 - 244) กล่าวว่าศิลปะศึกษามีส่วนสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้แก่ เด็กปฐมวัยด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านการแสดงออก ศิลปะเป็นกระบวนการที่ต้องตัดสินใจเสนอ ความคิด ตัดสินใจที่จะกระทำ และแสดงออกมาตามความคิด
2. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านความคิดสร้างสรรค์ ศิลปะเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะพร้อม มวลด้วยวิถีทางสำหรับการสังสรรค์ความคิดสร้างสรรค์ให้กับเด็กปฐมวัย
3. เสริมสร้างลักษณะนิสัยด้านการจินตนาการ สิ่งต่าง ๆ ที่เราสร้างสรรค์ขึ้นมาย่อมเริ่มต้น ด้วยการจินตนาการก่อนซึ่งเป็นเรื่องของการคาดหวัง จะผลักดันไปสู่การคิดคำนึงที่กว้างไกล
4. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านสุนทรียภาพ ผู้ที่มีสุนทรียภาพอยู่ในตัวจึงพร้อมที่จะรับรู้ และซาบซึ้งต่อคุณค่าทางด้านต่างๆ ของสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัว
5. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านความประณีต ศิลปะต้องใช้ความพยายาม การสังเกต และความประณีตเรียบร้อยอยู่ตลอดเวลา
6. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางการทำงาน ศิลปะเป็นการเริ่มต้นให้เด็กมีนิสัยรักการทำงานเป็นกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติด้วยมือ ต้องอาศัยความรัก ความพยายาม เมื่องานเสร็จเด็กจะภูมิใจ ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้เขากระตือรือร้นที่จะทำงานชิ้นต่อไป
7. สร้างเสริมลักษณะนิสัยในการทำงานร่วมกัน การทำงานศิลปะจะต้องมีการพูดคุย ปรึกษาหารือหรือขยับยื่นสิ่งต่าง ๆ ต่อกัน ปัจจุบันครุนิยมจัดกิจกรรมรวมกลุ่มซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เด็ก ต้องคิดวางแผนและทำงานร่วมกัน

เบญญา แสงมลิ (2545 : 63) กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สามารถส่งเสริมการ เจริญเติบโตทางด้านสังคม ขณะเด็กเลือกกิจกรรมที่พอใจและรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มย่อยๆ ตามความ สนใจที่คล้ายคลึงกันในการร่วมกระทำกิจกรรมศิลปะเป็นกลุ่ม เด็กจะรู้จักการแบ่งปันเครื่องมือ เครื่องใช้ความคิดเห็น การตัดสินใจ และการให้การยอมรับนอกจากนั้นยังเรียนรู้สิทธิความเป็น เจ้าของของข้อคิดเห็นและความรู้สึกของผู้อื่น เด็กจะมีกิริยาสัมพันธ์ต่อกัน เรียนรู้การเป็นผู้นำผู้ตาม

และเรียนรู้ความสำคัญของการร่วมมือกัน และควบคุมตนเอง เด็กจะได้รับคุณค่าเหล่านี้เมื่อเด็กมีอิสระในการเลือกวัสดุและการใช้สิ่งเหล่านี้ด้วยตนเองตามถนัด

เลิศ อานันทนะ (2535 : 44 - 48) กล่าวถึง การที่เด็กได้รับการส่งเสริมพัฒนาการด้วยศิลปะที่เหมาะสม จะสามารถส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. พัฒนาการด้านสติปัญญา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการ การที่เด็กได้สำรวจทดลอง ค้นคว้ากับวัสดุธรรมชาติเด็กจะมีการแก้ปัญหา เลือกสรร ตัดสินใจ วางแผนลงมือกระทำจริง รวมทั้งการวิจารณ์และการประเมินค่าในผลงานที่ตนแสดงออกจนสำเร็จขึ้นมา ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ได้ตอบสนองต่อลักษณะนิสัยของเด็กที่อยากรู้อยากเห็น และขี้ขลาด ทำท้อ ทำให้เด็กแสดงออกอย่างอิสระเสรีภายใต้บรรยากาศที่สนุกสนานเพลิดเพลิน

2. พัฒนาการทางด้านร่างกาย ส่งเสริมพัฒนาการการทำงานที่ประสานสัมพันธ์กัน ระหว่างการใช้กล้ามเนื้อมือและประสาทตาทำให้วัยต่าง ๆ ของร่างกายมีความแข็งแรงมีทักษะในการทำงานที่คล่องตัวดีขึ้น

3. พัฒนาการทางด้านอารมณ์ทำให้เด็กมีอารมณ์ขันบานสนุกสนานยิ่งเด็กประสบผลสำเร็จในงานที่ลงมือทำก็ยิ่งทำให้เด็กเชื่อมั่นในตนเองบนพื้นฐานของความรักและความรู้สึกภาคภูมิใจในความสามารถของตนเองส่งผลให้เด็กมีสุขภาพจิตที่ดีสามารถมองโลกที่สวยงามด้วยสายตาที่สวยงาม สดใส ตลอดจนมีความรู้สึกที่ดีงามต่อผู้คนและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง

4. พัฒนาการด้านสังคม การจัดกิจกรรมทางด้านศิลปะเพื่อพัฒนาการทางสังคมให้แก่เด็กอย่างเหมาะสม ได้แก่ การจัดกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (Group Process) ทำให้เด็กเรียนรู้และฝึกหัดด้านสังคมเช่น การวางแผนงานหรือปรึกษาหารือ การประนีประนอม การร่วมมือร่วมใจ การแก้ปัญหาความขัดแย้ง ฯลฯ มีผลให้เด็กลดความต้องการของตนเองเมื่อต้องการอยู่ร่วมในการทำงานร่วมกับเพื่อนหรือพี่น้องที่แต่ละคนมีความสนใจแตกต่างกัน

จากความเห็นที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สติปัญญาและสังคม โดยเฉพาะพัฒนาการด้านสังคมซึ่งเด็กมีโอกาสสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนๆ ได้เรียนรู้การทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักให้ความร่วมมือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจแบ่งปัน ฝึกนิสัยในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และรู้จักรับผิดชอบรับบทบาทหน้าที่ของตนและผู้อื่น สามารถเจริญเติบโตในสังคมได้อย่างมีความสุข

3.3 แนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย

ฮินเดอร์เบนด์ (Hildebrand. 1975: 226 - 229 ; อ้างถึงใน สาคินี บุโรคม. 2523 : 19) อ้างอิงจาก. เสนอแนะแนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ไว้ 10 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ให้ความสำคัญในกระบวนการทำงานของเด็กมากกว่าจะคำนึงถึงผลงานของเด็ก
 2. ให้ความสำคัญสนับสนุนการแสดงออกทางด้านความคิดสร้างสรรค์ โดยการหลีกเลี่ยงการให้เด็กวาดลอกเลียนแบบหรือวาดภาพระบายสีจากสมุดวาดภาพ ซึ่งทำให้เด็กไม่ได้แสดงความคิดอิสระ โดยทั้งสองแบบมีอิทธิพลต่อความคิดสร้างสรรค์
 3. แสดงความชื่นชมต่อผลงานความก้าวหน้าของเด็ก
 4. วางแผนและเตรียมกิจกรรมต่างๆ สำหรับเด็กให้พร้อม
 5. ควรจัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ให้เด็กสามารถหยิบได้ง่ายและสะดวกในการใช้
 6. ควรหลีกเลี่ยงคำถาม “กำลังทำอะไรอยู่” หรือเดาว่าสิ่งที่เด็กทำคืออะไร
 7. ฝึกฝนแนะนำให้เด็กได้ลองฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง รู้จักการแสดงออกและมีทัศนคติที่ดีต่องานศิลปะ โดยต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามวุฒิภาวะของเด็กด้วย
 8. ให้คิดว่ากิจกรรมทางด้านศิลปะมีความสำคัญเหมือนการจัดประสบการณ์ในการเขียนและการอ่าน
 9. ให้ความรู้ในด้านศิลปะ เช่น เรื่องสี ขนาด และรูปร่างแก่เด็ก
 10. อธิบายให้ผู้ปกครองเข้าใจจุดมุ่งหมายและแนวทางในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะแก่เด็ก
- เลิศ อานันทะ (2525 : 40) ได้เสนอวิธีการสอนศิลปะ โดยการเปรียบเทียบการสอนแนวเก่ากับแนวใหม่ ดังนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบการสอนศิลปะแนวเก่ากับแนวใหม่

วิธีการสอนศิลปะแนวเก่า	วิธีการสอนศิลปะแนวใหม่
1. ครูคือศูนย์กลางของห้องเรียนที่เด็กทุกคนในชั้นจะต้องเชื่อฟัง	1. เด็กเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้โดยส่งเสริมให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ภายใต้ระเบียบข้อตกลงร่วมกัน
2. กำหนดเนื้อหาแน่นอนตายตัว	2. เนื้อไม่แน่นอน อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความสนใจของผู้เรียน
3. มีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกคนให้เป็นศิลปินหรือช่าง	3. มีจุดหมายเพื่อจัดเตรียมกำลังคนให้มีคุณภาพโดยไม่จำเป็นต้องเป็นช่างศิลป์ เด็กโตขึ้นอาจมีอาชีพอื่นๆ ก็ได้
4. วิธีการแสดงออกมุ่งเน้นให้เด็กทำตามตัวอย่างหรือผลงานของผู้อื่นที่ทำสำเร็จแล้ว	4. ส่งเสริมให้เด็กแสดงออกโดยวิธีการแบบแก้ปัญหา จึงไม่นิยมทำตัวอย่างให้เด็กดูทุกครั้ง นอกจากบางกรณีที่ทำเป็นครั้งคราว

วิธีการสอนศิลปะแนวเก่า	วิธีการสอนศิลปะแนวใหม่
5. ยึดถือเอาผลงานเป็นเป้าหมายปลายทางในการเรียนรู้	5. ไม่ถือว่าผลงานเป็นสิ่งสำคัญแต่เน้นที่กระบวนการเรียนรู้ เช่น การสร้างเสริมศิลปะนิสัยมีรสนิยมที่ดี ดังนั้นผลงานจึงเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น
6. มุ่งพัฒนาเด็กเฉพาะอวัยวะบางส่วนเท่านั้น เช่น ความแม่นยำในการใช้ประสาทตาและกล้ามเนื้อนิ้วมือ เป็นต้น	6. มุ่งพัฒนาเด็กตลอดทั้งชีวิต
7. วัดและประเมินผล โดยครูเพียงฝ่ายเดียว	7. วัดและประเมินผล โดยครูและนักเรียนร่วมกัน

เบญญา แสงมณี (2545 : 63 – 67) กล่าวในทำนองเดียวกันว่า การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ มีข้อควรคำนึงถึงข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ความสนใจของแต่ละบุคคล ครูควรช่วยเหลือให้เด็กได้ประสบการณ์ที่เป็นผลสำเร็จตามความต้องการของเด็ก สร้างเสริมเจตคติที่ดีต่อการฝึกฝนและการรู้จักรับผิดชอบในการดูแลรักษาวัสดุพร้อมทั้งสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ โดยปล่อยให้เด็กมีอิสระในการคิด จินตนาการเลือกและตัดสินใจ ครูมีหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำเด็กต้องการ ใช้คำถามกระตุ้นความคิดและให้ความเห็นพ้องในความพยายามที่แท้จริงของเด็ก นอกจากนี้ครูควรมีความเป็นกันเอง จริงใจและมีความเข้าใจในตัวเด็กด้วย
2. การจัดสถานที่ เวลา และวัสดุให้เพียงพอเหมาะสม เพื่อให้เด็กได้เคลื่อนไหวอย่างอิสระเมื่อทำงานคนเดียวหรือทำงานเป็นกลุ่มเล็กๆบนพื้นบน โต๊ะ ภายในและภายนอกอาคารเรียน มอบความไว้วางใจแก่เด็กให้เด็กดูแลรักษาเครื่องมือ เครื่องใช้และวัสดุด้วยตนเอง เวลาที่เด็กไม่ควรน้อยเกินไปจนเด็กต้องรีบร้อนในการกระทำกิจกรรม การสำรวจ การวางแผน การเก็บทำความสะอาดหลังจากการทำงานเสร็จ วัสดุที่ได้ต้องเตรียมไว้หลากหลายชนิดให้เด็กเลือกตามความพอใจ และเหมาะสมกับอายุของเด็ก เก็บรักษาอย่างง่ายและให้โอกาสเด็กมีประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส
3. การแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ เด็กต้องการประสบการณ์ที่สมบูรณ์ เพื่อช่วยกระตุ้นการแสดงออกสร้างสรรค์ ประสบการณ์นี้เริ่มจากการเล่นของเด็กในชีวิตประจำวัน การพูดการสนทนา ความรู้สึกในสิ่งที่เด็กเห็น ช่วยให้เด็กนึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ครูควรสนับสนุนการพูดของเด็ก การแสดงออกทางการกระทำและการแสดงออกโดยการใช้สื่อกลาง วัสดุเครื่องใช้ทางศิลปะ การทัศนศึกษา เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างเสริมการแสดงออกแบบสร้างสรรค์

4. เจตคติของผู้ปกครองที่มีต่อการแสดงออกสร้างสรรค์ของเด็ก ครูต้องทำหน้าที่เป็น ผู้ทำให้ผู้ปกครองเด็กเข้าใจผลงานของเด็ก และสามารถเสนอแนะผู้ปกครองในการเลือกวัสดุที่เหมาะสมให้เด็กเมื่ออยู่บ้าน

5. ครูใช้วิธีการสร้างสรรค์สนับสนุนเด็กให้เลือกกิจกรรมศิลปะด้วยวิธีซึ่งเด็กจะ แสดงออกหรือกระทำได้ และจะรวบรวมความคิดหรือวัสดุ วิธีนี้ไม่ได้หมายความว่าเด็กจะกระทำ กิจกรรมโดยปราศจากการแนะนำ แต่หมายความว่าเด็กจะตัดสินใจและเลือกด้วยตนเอง กิจกรรม ศิลปะควรมีหลายชนิดให้เด็กได้มีโอกาสเลือกในแต่ละวัน

6. ครูวางแผนจัดเตรียมกิจกรรมต่างๆเป็นอย่างดี เด็กมีอิสระในการค้นหา สำรวจและ ทดลอง และเมื่อเด็กรู้สภาพแวดล้อม เด็กจะถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองรู้ให้ผู้อื่นเข้าใจ กล้ามเนื้อเล็ก ประสานสัมพันธ์ของมือและตาจะพัฒนาขึ้น มโนภาพเรื่องรูปทรง สี เจริญเติบโตขึ้น การที่เด็กได้ เล่นร่วมกับเพื่อน พுகสนทนา แลกเปลี่ยนสิ่งของ รับผิดชอบร่วมกัน การรอคอย ตามลำดับช่วย เสริมสร้างความพร้อมทางอารมณ์และสังคมแก่เด็ก

7. ครูต้องรวบรวมหลักฐานเพื่อจุมุ่งหมายในการวัดผล จะเห็นได้ว่ากิจกรรมทางศิลปะมีประโยชน์ในการช่วยพัฒนาเด็กในหลายๆ ด้าน การจัด ประสบการณ์ทางศิลปะให้กับเด็กจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกทั้งที่บ้านและที่ โรงเรียน เป็นกิจกรรมร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ปกครองเวลาว่าง วิธีการจัดประสบการณ์ศิลปะ สำหรับเด็กควรมุ่งเน้นในการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนเพื่อส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสได้ แสดงออกด้านความคิดสร้างสรรค์ผ่านการสำรวจ ทดลอง ค้นคว้าจากวัสดุนานาชนิด รวมทั้ง เพื่อน ๆ

3.4 ประเภทของกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็ก

พืรพงษ์ กุลพิศาล (2545 : 48) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับประเภทของกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กว่าเป็นกิจกรรมที่ใช้ความรู้ที่ประกอบกับวัสดุและเทคนิควิธีต่างๆ เพื่อผลิตเป็นผลงาน ออกมา ดังนั้นการจัดประเภทของกิจกรรมทางศิลปะควรแบ่งตามลักษณะของผลงานที่让孩子 สร้างสรรค์เป็นหลักได้แก่

1. กิจกรรมศิลปะสองมิติ หมายถึง กิจกรรมทางศิลปะที่มุ่งให้เด็กสร้างสรรค์ภาพบน ระบายวัสดุที่แบนๆ เช่น กระดาษ กระจก ผ้า ผืนปูน ผืนทราย ฯลฯ โดยใช้วิธีการวาดเส้น ระบาย สี พิมพ์หรือกดประทับให้เป็นสี ประติดด้วยกระดาษสี เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมประเภทนี้ได้แก่ การ วาดภาพด้วยนิ้วมือหรือมือ การพิมพ์ภาพด้วยเศษวัสดุต่างๆ การวาดภาพด้วยดินสอสี สีเทียน สี โปสเตอร์ เป็นต้น ผลงานศิลปะประเภทนี้ดูแล้วแบนราบมีเฉพาะมิติของความกว้าง - ยาว

2. กิจกรรมศิลปะสามมิติ หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เด็กสร้างสรรค์ภาพให้มีลักษณะลอยตัว นูน หรือเว้าลงไปในพื้นที่ โดยใช้วัสดุและเทคนิควิธีต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัสดุชิ้นๆ เช่น การปั้นทราย ดินเหนียว ดินน้ำมัน กระดาษ แป้ง ฯลฯ โดยประกอบวัสดุต่างๆ เข้าด้วยกัน ขั้นตอนการทำงานในการจัดกิจกรรมประเภทนี้ไม่ควรมีขั้นตอนที่ซับซ้อน ต้องสามารถทำได้อย่างรวดเร็ว ง่าย และไม่เป็นอันตราย โดยวัสดุที่นำมาประกอบนั้นควรเป็นวัสดุประเภทกึ่งของกระดาษ เมล็ดพืช ถูบัก เศษไม้ ใบไม้ สามารถใช้กาวติดได้ง่าย เป็นต้น

3. กิจกรรมศิลปะผสมผสานสองมิติ สามมิติ หมายถึง กิจกรรมที่ให้เด็กได้สร้างสรรค์ภาพโดยใช้วัสดุและเทคนิควิธีทางศิลปะทั้งสองมิติและสามมิติรวมกัน เช่น ใช้สีโปสเตอร์ระบายรูปปั้น ดินเหนียวหรือแป้งที่แห้งแล้ว หรือระบายสีตกแต่งกล่อง เป็นต้น

การจัดประสบการณ์ทางศิลปะทั้ง 3 ประเภทควรให้เด็กมีโอกาสร่วมกันทำงานเป็นกลุ่มด้วย กลุ่มละประมาณ 3 - 5 คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของผลงาน เช่น ให้เขียนภาพผนังด้วยสีเทียนตามเรื่องราวต่างๆ ที่เด็กวัยนี้คุ้นเคย หรือให้ประกอบเศษวัสดุเป็นโครงสร้างต่างๆ ให้ก่อทลายเป็นรูปทรงต่างๆ เป็นต้น

การจัดกิจกรรมทางศิลปะให้กับเด็กปฐมวัย ควรตั้งจุดประสงค์ในการเรียนรู้ให้กับเด็กโดยให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก จากนั้นจึงเป็นการกำหนดเนื้อหาและวางแผนกิจกรรมที่จะช่วยพัฒนาทักษะเด็กในด้านต่างๆ แม้ว่าจะมีการเตรียมการในขั้นตอนนี้เป็นอย่างดี แต่เด็กก็ยังเป็นเด็กที่มักมีนิสัยซุกซนอยากรู้ อยากเห็นสิ่งรอบตัว การสร้างแรงจูงใจให้อยากเข้าร่วมกิจกรรมจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้

ในกรณีที่เด็กไม่รู้จะวาดรูปอะไรดี ผู้สอนต้องทำหน้าที่เป็นตัวเร้า วิธีที่นิยมใช้คือการแนะนำหัวข้อให้วาด เช่น สุนัขของฉัน, ครูของฉัน, บ้านของฉัน, คุณแม่ทำอาหาร, พระจันทร์เต็มดวง, รถของคุณพ่อ, ของเล่นของฉัน, เพื่อนที่โรงเรียน, พระจันทร์เต็มดวง, ปลาในตู้กระจก ฯลฯ

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สร้างงานศิลปะก็เป็นสิ่งสำคัญไม่แพ้กัน เมื่อเด็กได้เห็นวัสดุอุปกรณ์ที่แตกต่างออกไป ทำให้เขาอยากหยิบจับชิ้นสัมผัส ทดลองใช้และเริ่มคิดหัวข้อในการสร้างงานศิลปะ การเตรียมห้องเรียนศิลปะก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน ห้องเรียนที่ดีควรมีโต๊ะเก้าอี้ที่ได้สัดส่วนเหมาะสมกับขนาดร่างกายของเด็กและสามารถเคลื่อนย้ายได้ตลอด เนื่องจากบางกิจกรรมอาจจำเป็นต้องใช้โต๊ะมาต่อกันเพื่อให้ได้พื้นที่กว้างหรืออาจเป็นการใช้อุปกรณ์ร่วมกัน จำนวนของโต๊ะเก้าอี้ควรเพียงพอกับจำนวนเด็ก โต๊ะที่ใช้ปฏิบัติงานควรลบมุมให้เรียบร้อย พื้นโต๊ะควรทำจากวัสดุคงทน เช่น โฟมไม้ก้ำ หรือแผ่นโลหะเพื่อง่ายต่อการทำความสะอาด ในห้องเรียนควรมี ตู้เก็บอุปกรณ์หรือสื่อการสอนศิลปะ โดยเฉพาะมีที่ตากผลงานเมื่อยังไม่แห้ง และที่ติดตั้งแสดงผลงานที่ควรได้รับการชื่นชม อย่างล้างมือสำหรับทำความสะอาด สบู่ ผ้าเช็ดมือ ถังขยะ ฯลฯ กระดานไม้ขนาดเล็ก

สำหรับเด็กทรงเขียนหรือเป็นฐานของงานปั้น สุดท้ายคือผ้าคลุมกันเปื้อน เพื่อป้องกันไม่ให้เด็กๆ ต้องพะวงกับการรักษาความสะอาดจนขาดสมาธิในการทำงาน

การปั้น เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และการแสดงออกทางศิลปะที่ดีที่สุดอีกทางหนึ่ง เพราะการปั้นเป็นงานศิลปะที่สามารถสร้างรูปทรง 3 มิติ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงและบริเวณว่าง และสร้างความรู้สึกสัมผัสได้อย่างเป็นจริง ไม่ว่าจะปั้นดินเหนียว ปั้นแป้งโด ปั้นกระดาษ ล้วนเป็นกิจกรรมศิลปะที่เด็กจะสนุกสนานในการแสดงออก (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2543 : 34)

กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีหลากหลายลักษณะ ได้แก่ การวาดภาพ การสร้างผลงานจากสี การปั้น การพิมพ์ การประดิษฐ์ ได้แก่ ฉีก ปะ ตัด พับ สร้างสิ่งประดิษฐ์ ต่อเติม และการประดับตกแต่ง ได้แก่ จัดดอกไม้ จัดห้อง จัดสวน จัดโต๊ะ ฯลฯ ผลงานศิลปะมีทั้งที่เป็นงาน 2 มิติและ 3 มิติ (อัญชลี ไสยวรรณ. 2553 : 1)

จากประเภทของศิลปะสร้างสรรค์ที่อ้างมาสรุปได้ว่ากิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัยมีหลากหลายลักษณะ ได้แก่ การวาดภาพ การสร้างผลงานจากสี การปั้น การพิมพ์ การประดิษฐ์ ได้แก่ ฉีก ปะ ตัด พับ สร้างสิ่งประดิษฐ์ ต่อเติม และการประดับตกแต่ง ได้แก่ จัดดอกไม้ จัดห้อง จัดสวน จัดโต๊ะ ฯลฯ ผลงานศิลปะมีทั้งที่เป็นงาน 2 มิติและ 3 มิติ

3.5 กิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัย

ตัวอย่างเนื้อหากิจกรรมศิลปะที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัย (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2539 : 132) ได้แก่

1. การปูพื้นฐานให้เด็กมองเห็นความสวยงามของศิลปะ กิจกรรมอาจประกอบด้วย
 - ฝึกสังเกตรูปทรงต่างๆ
 - ให้เด็กสัมผัสและเล่นสิ่งต่างๆ ที่มีรูปทรง สี สัน เหมือนกันและต่างกัน
 - เด็กและครูช่วยกันจัดมุมห้องให้สวยงาม เพื่อให้เด็กสังเกตลักษณะของ รูปทรง เส้น สี พื้นผิวของวัสดุต่างๆ ที่เปลี่ยนไป
 - ครูหาหรือจัดทำสิ่งประดิษฐ์สำเร็จรูปมาตกแต่งห้อง กระตุ้นให้เด็กรู้สึกอยากรู้ อยากเห็นอยู่เสมอ
 - เด็กและครูช่วยกันสะสมภาพต่างๆ ที่มีรูปทรง เส้น และสีที่สวยงามเพื่อใช้ตกแต่งห้องเรียน หรือเพื่อให้เด็กฝึกการดูตามใจชอบ
2. การวาดภาพระบายสี
 - ให้เด็กฝึกการลากเส้นตามจุดไข่ปลาที่ครูเตรียมไว้ให้เป็นรูปร่างง่ายๆ พยายามให้เส้นต่อเนื่องกัน

- ให้เด็กฝึกการใช้เส้นต่างๆ เส้นตั้ง เส้นนอน เส้นโค้งคลื่น เส้นก้นหอยๆ โดยฝึกวาดในกรอบที่กำหนดไว้ พยายามให้เส้นต่อเนื่องกัน

- วาดภาพระบายสีด้วยการใช้เส้นประเภทต่างๆ

- ให้เด็กวาดภาพบนกระดาษ กระดาษ กระดาษทราย หรือวัสดุที่ต่างออกไปจากที่เคยวาดในชีวิตประจำวัน ให้เด็กสังเกตผลที่ได้จากการวาด

- ขณะที่เด็กกำลังวาดอาจเปิดเพลงที่เด็กชอบเพื่อสร้างบรรยากาศ

- ครูกำหนดรูปทรงง่ายๆ บนกระดาษให้เด็กต่อเติมและระบายสีโดยอิสระ

- เมื่อวาดเสร็จให้เด็กตั้งชื่อผลงานและเล่าเรื่องประกอบภาพวาด

3. การทดลองเกี่ยวกับสี

- แนะนำสีชนิดต่างๆ อย่างง่ายๆ เช่น สีเทียน สีไม้ สีโปสเตอร์ และให้เด็กได้ทดลองใช้ โดยสีโปสเตอร์ครูผู้สอนต้องดูแลอย่างใกล้ชิด

- ให้ละเลงสีสีเดียวบนกระดาษขนาดใหญ่โดยใช้อวัยวะที่ไม่จำกัด เช่น ฝ่ามือ เท้า ท่อนแขนฯ และเล่าเรื่องจากผลงานที่เสร็จแล้ว

- ให้ทดลองหยดสีโปสเตอร์ที่ละหยด โดยเริ่มจากการใช้สี จำนวน 1 สี 2 สี ผสมกัน ให้เด็กฝึกสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงของสี

- ให้เด็กทดลองเป่าสีเข้าหากันหลายๆ สี ฝึกสังเกตสีที่ผสมกัน

- นำกระดาษเนื้อบาง เช่น กระดาษสามาตัดให้เป็นสี่เหลี่ยมพับทบไปมา จุ่มปลายด้านหนึ่งลงกับสีสีหนึ่ง และนำมาจุ่มซ้ำกับสีอื่นๆ ให้เด็กฝึกสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลง

- หยดสีน้ำมันลงในอ่างน้ำดูการเคลื่อนที่และการผสมกันของสี

- นำกล่องรองเท้ามาใส่ลูกแก้วกลมที่ทาสีแล้วหลายๆ สี ปล่อยให้ลูกแก้วให้กลิ้งไปมา ในกล่องรองเท้า ให้เด็กฝึกสังเกตสีที่ทับกันไปมา

- ทดลองผสมแม่สีทั้ง 3 สีให้เด็กดู

4. การทำภาพพิมพ์

- ให้เด็กฝึกสังเกตสิ่งที่น่าสนใจเป็นแม่พิมพ์ เช่น ใบไม้ วัสดุที่มีพื้นผิวแตกต่างกัน

- ให้เด็กพิมพ์ภาพด้วยสีและวัสดุต่างชนิดกัน

- ให้เด็กทดลองใช้อวัยวะของตนเองในการเป็นแม่พิมพ์ เช่น นิ้วมือ กำปั้น ฯลฯ

- นำภาพพิมพ์ที่เด็กทำเสร็จแล้ว ไปตากให้แห้งและให้เด็กต่อเติมภาพตามจินตนาการ

5. การปั้น

- นำวัสดุที่ใช้ในการปั้น เช่น ดินน้ำมัน ดินเหนียว ฯลฯ ให้เด็กสัมผัส บีบ นวด

- ปั้นรูปทรงเรขาคณิตต่างๆ นำมาประกอบกันเป็นรูปร่างอื่นๆ เช่น หมู ที่วีฯ

- ให้เด็กปั้นรูปทรงอิสระตามจินตนาการ และเล่าเรื่องให้สอดคล้อง
- นำวัสดุที่ใช้ขึ้นมาแผ่ให้เป็นแผ่นเรียบ นำวัสดุชนิดอื่นมากดทับให้เกิดเป็นรอย

เช่น เหยี่ยวภูเขา กุญแจฯ

6. การพับ ฉีก ปะ

- ให้เด็กๆ พับกระดาษเป็นรูปทรงง่ายๆ ตามที่ครูบอก
- ให้เด็กพับหรือม้วนกระดาษ หรือฉีกเศษผ้าให้เป็นแถบยาว นำมาขยำหรือต่อเป็น

รูปทรงและภาพต่างๆ

- ให้เด็กฉีกกระดาษเป็นรูปร่างรูปทรงง่ายๆ นำมาปะติดลงบนวัสดุอื่นหรือรูปภาพอื่นตามใจชอบ แล้วให้เด็กเล่าความหมายของภาพนั้น

- ครูเตรียมตุ๊กตาวิยะบนใบหน้าจากทั้งของคนและสัตว์จากนิตยสารต่างๆ แล้วให้เด็กเลือกไปปะติดบนใบหน้าอื่นๆ

7. การประดิษฐ์

- ให้เตรียมสิ่งของเหลือใช้มาจากบ้าน สานิตสมมติการใช้สิ่งของนั้นๆหน้าชั้นเรียน
- นำสิ่งของมาประกอบกันตามจินตนาการ เน้นให้ใช้วัสดุทุกอย่างเท่าที่มีและ

ประกอบให้เป็นรูปทรงที่หลากหลายมากที่สุด

- ฝึกเด็กให้ใช้สิ่งของร่วมกันและทำงานเป็นกลุ่ม

ตัวอย่างกิจกรรมดังกล่าวเป็นแนวทางในการนำเสนอการจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้กับเด็กปฐมวัย โดยการออกแบบกิจกรรมต้องคำนึงถึงการที่เด็กจะได้เป็นผู้ริเริ่มในการทำงาน มีอิสระที่จะจินตนาการถึงสิ่งใดก็ได้ ทั้งนี้การจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้กับเด็กปฐมวัยตอนต้น ไม่ควรแยกตัวกิจกรรมออกมาอย่างเด่นชัด แต่ควรให้เด็กเลือกทำเองตามความสนใจเฉพาะคนหรือเฉพาะกลุ่ม จึงจำเป็น ต้องมีครูที่เลี้ยงหลาย ๆ คนคอยช่วยเหลือ สำหรับเด็กปฐมวัยตอนปลายที่มีอายุระหว่าง 5 -6 ปี ควรจัดกิจกรรมทางศิลปะแยกออกมาเด่นชัดอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง กล่าวคือครูควรมีการจัดชั่วโมงศิลปะให้กับเด็กบ้างอย่างมีกระบวนการและจุดหมายที่ชัดเจนว่าต้องการให้เด็กมีความรู้อะไร หรือมีประสบการณ์ทางศิลปะอย่างไร กิจกรรมไม่ควรยากจนเกินไป เพราะเมื่อเด็กได้พยายามอย่างเต็มความสามารถแล้วงานยังไม่สำเร็จจะทำให้เด็กรู้สึกท้อแท้และเบื่อหน่ายในกิจกรรมต่อไป

สัตยา สายเชื้อ (2541 : 15) ได้เสนอแนวคิดในการจัดกิจกรรมการสอนศิลปะสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนดังนี้

1. จัดเนื้อหาและหลักสูตร เน้นให้เด็กมีโอกาสจัดกระทำ (Manipulation) เพราะเด็กในวัยนี้จะเรียนรู้โดยอาศัยประสาทสัมผัส การรับรู้ การเคลื่อนไหว (Sensory-Motor) เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา

2. การจัดกิจกรรมควรเน้นพัฒนาประสาทสัมผัสให้มากที่สุด กิจกรรมกระตุ้นให้คิดและจัดกระทำหรือลงมือปฏิบัติกิจกรรม รวมทั้งสัมผัสและต้องให้เห็นสิ่งต่าง ๆ หรือเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งประสาทสัมผัสทั้ง 5 ซึ่งช่วยให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ รอบตัว

3. ในทัศนะของเพียเจต์ การเลือกวัสดุโดยเด็กมีโอกาสสัมผัสหรือจับต้องสิ่งของที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น ดิน หิน ทราย น้ำ ฯลฯ ซึ่งจะช่วยเป็นสื่อพัฒนาประสาทรับรู้การเคลื่อนไหวของเด็กให้เข้าใจสภาพความจริงของวัตถุ เช่น เรื่อน้ำหนัก เนื้อหาสาระจะนำไปสู่การเชื่อมโยงกับโครงสร้างอื่น จึงให้เด็กได้จัดทำเพื่อพัฒนาประสาทสัมผัสมากที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540 : 54-55) ได้กล่าวถึงกิจกรรมสร้างสรรค์มีเนื้อหา/ขอบข่าย ดังนี้

1. การวาดภาพระบายสี

- 1.1 การวาดภาพด้วยสีเทียนหรือสีไม้
- 1.2 การวาดภาพด้วยสีน้ำ เช่น พู่กัน ฟองน้ำ
- 1.3 การละเล่นด้วยนิ้วมือ

2. การเล่นกับสีน้ำ

- 2.1 การเป่าสี
- 2.2 การหยดสี
- 2.3 การเทสี ฯลฯ

3. การพิมพ์ภาพ

- 3.1 การพิมพ์ภาพด้วยส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
- 3.2 การพิมพ์ภาพด้วยวัสดุ พืช ผักต่าง ๆ

4. การปั้น เช่น ดินน้ำมัน ดินเหนียว แป้งโดว์ ฯลฯ

5. การพับ ฉีก ตัด ปะ

- 5.1 การพับอย่างง่าย ๆ
- 5.2 การฉีกปะ
- 5.3 การตัดปะ

6. การประดิษฐ์

6.1 ประดิษฐ์เศษวัสดุต่าง ๆ

6.2 การร้อย เช่น ลูกปัด หลอดภาพ หลอดด้าย ฯลฯ

6.3 การสาน เช่น กระดาษ ใบตอง ใบมะพร้าว

ในการจัดกิจกรรมศิลปะให้เด็กจะต้องใช้เวลาที่เหมาะสม ซึ่งในการจัดกิจกรรมประจำวัน ต้องคำนึงถึงหลักจิตวิทยาและพัฒนาการของเด็ก โดยใช้ระยะเวลาในการทำกิจกรรมที่เหมาะสม ดังนี้

เด็กอายุ 3-4 ขวบ ใช้เวลาในการทำกิจกรรม 10-20 นาที

เด็กอายุ 5-6 ขวบ ใช้เวลาในการทำกิจกรรม 10-20 นาที

สำหรับวิชาศิลปะจะใช้ระยะเวลานานขึ้น ตั้งแต่ 40-60 นาที หรือมากกว่านั้น (ราศี ทองสวัสดิ์.

2529 : 101-106)

การจัดประสบการณ์ทางศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ (วิรุณ ตั้งเจริญ.

2539 : 133)

1. ผู้สอนควรวางแผนล่วงหน้าตลอดเทอมว่าแต่ละสัปดาห์จะให้เด็กทำกิจกรรมอะไร ตาม ลำดับความยากง่ายและความซับซ้อนของชิ้นงาน
2. จัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ สภาพห้องเรียนและวิธีสอนให้สอดคล้องกับแผนที่วางไว้
3. ระหว่างที่让孩子ทำกิจกรรม ควรระลึกอยู่เสมอว่ากิจกรรมที่จัดนั้นเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียนเพียงพอหรือไม่ ควรหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่让孩子ต้องทำแล้วผลงานออกมาเหมือนกันทั้งห้อง เพราะการสร้างงานศิลปะคือการแสดงออกของการรับรู้เฉพาะตน โปรดจำไว้ว่าพฤติกรรมการทำงานศิลปะของเด็กแต่ละคนต่างกัน บางคนชอบนั่งทำงานที่โต๊ะ บางคนชอบนอนกับพื้น บางคนชอบนั่งทำงานนอกห้องเรียน ครูผู้สอนควรรู้ให้อิสระอย่างเต็มที่เพราะถ้าเด็กเพลินเพลินและมีสมาธิกับการทำงานจะส่งผลให้เกิดพัฒนาการในทุกๆ ด้าน นอกจากนี้ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกทำงานเป็นกลุ่ม และร่วมประเมินผลงานหรือแสดงความคิดเห็นผลงานของเพื่อร่วมชั้นเรียนด้วย
4. ให้ผู้ปกครองมีส่วนช่วยในการเสริมสร้างประสบการณ์ทางศิลปะขณะที่เด็กอยู่ที่บ้าน ด้วยเช่น มีการกำหนดเรื่องล่วงหน้าแต่ละสัปดาห์ว่าจะมีกิจกรรมเรื่องใด วัสดุอุปกรณ์และวิธีการทำงานเป็นอย่างไร การเตรียมการเหล่านี้จะช่วยกระตุ้นให้เด็กอยากรู้อยากเห็น เกิดจินตนาการ และสร้างผลงานได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
5. มีความเมตตาและหวังดีต่อเด็กทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยการแสดงความรักและความห่วงใยอยู่เสมอ พยายามใช้คำพูดกระตุ้นจินตนาการของเด็กระหว่างการทำงานเสมอ

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัยต้องคำนึงถึงตัวเด็กเป็นสำคัญ เด็กแต่ละคนมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาไม่เท่ากัน ต้องจัดให้สอดคล้องกับพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก ต้องใช้เวลาให้เหมาะสมและควรให้เด็กทดลองใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลาย เพื่อเด็กจะได้สร้างสรรค์ผลงานของตนได้เต็มที่ภายใต้ กระบวนการทำงานศิลปะ การเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมให้เกิดคุณค่าต่าง ๆ ทางด้านประสาทสัมผัส จินตนาการ การแสดงออก การสร้างสรรค์ รสนิยม การปลูกฝังคุณธรรม ด้านการใช้สิ่งของเหลือใช้ให้เกิดประโยชน์ ฯลฯ ซึ่งเป็นวิธีการตามความคิดที่อิสระ สนุกสนาน ทั้งนี้เราต้อง ไม่ลืมว่าผลของการจัดประสบการณ์ทางศิลปะมิได้ประเมินที่ตัวศิลปะว่าสวยงามตามการรับรู้ของผู้ใหญ่หรือไม่ หากประเมินด้วยรอยยิ้มอันเกิดจากความสุขที่ได้แสดงออกในงานศิลปะต่างหาก

3.6 บทบาทครูในการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

เนื่องจากกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ที่เด็กแสดงออกมาในผลงานศิลปะ เปรียบเสมือนกระจกเงาโลกของเด็ก ดังนั้นการจัดหลักสูตรเพื่อพัฒนาเด็กจึงควรส่งเสริมให้เด็กแสดงความคิดตามจินตนาการและการทำงานอย่างอิสระ ครูจะต้องคำนึงถึงความสนใจและวิธีการแสดงออกของเด็กเป็นสิ่งสำคัญ เป็นผู้จัดเตรียมสื่อหรือเลือกประสบการณ์ให้เหมาะสมสอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กทุกระดับความสามารถ คอยสนับสนุนและให้กำลังใจช่วยให้เด็กแสดงออกอย่างอิสระตามความคิดและจินตนาการของตนเองและพัฒนาความสามารถในทุกๆ ด้านอย่างเต็มที่ตามความถนัดและความสนใจตามธรรมชาติของเด็กแต่ละคน สำหรับบทบาทครูในการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ มีผู้กล่าวเอาไว้ดังต่อไปนี้

เลิซ อานันทนะ (2529 : 134) วิธีการสอนกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กควรเน้นที่กระบวนการ (Process) มากกว่าผลผลิต (Product) คือ ช่วงเวลาที่เด็กได้วาด ได้เขียน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นพูดคุยกันหรือคิดวิธีการใหม่ๆ ได้ด้วยตนเองอย่างมีความสุข สนุกสนาน มีความสำคัญมากกว่าผลงานที่ผู้ใหญ่คาดหวังว่าจะต้องสวยงามเรียบร้อยและถูกต้องตามแบบอย่างเพราะการสร้างสรรค์งานศิลปะของเด็กมักเป็นการลองผิดลองถูกและแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งสำเร็จ ซึ่งการแก้ปัญหานั้นอาจถูกหรือผิดบ้างแต่ด้วยความสามารถในการสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวเด็กจะช่วยให้เด็กค่อยๆ พัฒนาได้สำเร็จไปด้วยดี

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2536 : 214 - 216) เสนอว่า การจัดกิจกรรมการสอนศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กควรคำนึงถึงดังต่อไปนี้

1. วางแผนล่วงหน้าตลอดเทอมว่าแต่ละสัปดาห์ จะให้เด็กทำกิจกรรมอะไรตามลำดับความยากง่ายของกลวิธีทำงาน

2. จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์สภาพห้องเรียนและวิธีการสอนให้สอดคล้องกับแผนที่วางไว้

3. ระหว่างที่เด็กทำกิจกรรมควรระวังลืออยู่เสมอว่า

3.1 กิจกรรมที่จัดให้นั้น เปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนเพียงพอหรือไม่

3.2 หลีกเลียงกิจกรรมที่ให้เด็กต้องทำแล้วมีผลงานเหมือนกันทั้งห้อง โปรดจำไว้เสมอว่าการทำงานศิลปะสร้างสรรค์คือการแสดงออกทางการรับรู้เฉพาะตนและอย่าสอนทฤษฎีทางศิลปะใด ๆ ทั้งสิ้น

3.3 พฤติกรรมการทำงานศิลปะของเด็กแต่ละคน ไม่เหมือนกัน บางคนชอบนั่งบางคนชอบนอนจึงควรให้อิสระอย่างเต็มที่

3.4 ให้โอกาสเด็กทำงานเป็นกลุ่มบ้างเพื่อฝึกประสบการณ์ทางสังคมให้แก่เขา

4. มีป้ายนิเทศหรือที่ตั้ง แสดงผลงานทางศิลปะสร้างสรรค์ของห้องเรียนอย่างถาวรและสลับสับเปลี่ยนผลงานแสดงของเด็กอยู่เป็นประจำ

5. มีความเมตตาและหวังดีกับเด็กทุกคน โดยแสดงความรักและห่วงใยและใช้คำพูดที่ไพเราะจากข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ จะเห็นได้ว่า เน้นให้เด็กมีอิสระทางด้านการคิดการทำงาน ริเริ่มด้วยตนเอง ครูเป็นเพียงผู้คอยให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนและให้กำลังใจ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ให้กับเด็กปฐมวัยจะช่วยให้เด็กพัฒนาทักษะที่เป็นพื้นฐานชีวิตของการเรียนรู้ ซึ่งผู้มีบทบาทในการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กได้แก่ครูซึ่งต้องคำนึงถึงกระบวนการในการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ให้กับเด็กที่สอดคล้องกับพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก ความพร้อมของทักษะพื้นฐานและความแตกต่างของบุคคล จึงจะช่วยให้การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประสบผลสำเร็จและสามารถพัฒนาทักษะขั้นพื้นฐานของเด็กได้ โดยเฉพาะทักษะทางสังคมที่ครูควรใช้กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้รับการส่งเสริมสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีและเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคม

3.7 ศิลปะสร้างสรรค์กับการสร้างลักษณะนิสัยเด็ก

กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญยิ่งมีคุณค่าต่อเด็กในทุก ๆ ด้านสามารถพัฒนาและเสริมสร้างลักษณะนิสัยเด็ก ได้ ซึ่งมีผู้กล่าวถึงศิลปะสร้างสรรค์กับการสร้างลักษณะนิสัยเด็ก เอาไว้ดังนี้

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526 : 241 - 243) กล่าวถึงศิลปะศึกษาสามารถสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้แก่เด็กปฐมวัยด้านต่างๆ ดังนี้

1. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านการแสดงออกในสังคมประชาธิปไตย

2. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านความคิดสร้างสรรค์

3. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านจินตนาการ
4. สร้างเสริมลักษณะนิสัยสุนทรียภาพ
5. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านความประณีต
6. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านการทำงาน

องค์กร อินทรีมพรชัย; และคนอื่น ๆ (2526 : 268 - 272) กล่าวว่า ลักษณะนิสัยที่สามารถให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากการทำงานด้านศิลปะ ได้แก่

1. การเป็นผู้นำในการทำงาน โดยมุ่งให้เด็กได้ทำงานได้สำเร็จตามลำดับขั้นตอนในเวลาที่กำหนดด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน

2. การเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ โดยมุ่งให้นักเรียนรู้จักแบ่งแยกเวลาเล่น และเวลาทำงานได้อย่างเหมาะสม ให้รู้จักรอโอกาส เช่น ในการทำงานที่ต้องใช้อุปกรณ์ร่วมกัน การรู้จักโอกาสที่เหมาะสมในการพูด ไม่ควรแทรกขึ้นมาในขณะที่ผู้อื่นกำลังพูดอยู่

3. การเป็นผู้ที่กล้าพูด กล้าซักถาม กล้าแสดงออก โดยมุ่งให้เด็กเป็นคนกล้าพูด กล้าซักถาม กล้าตอบคำถามในสิ่งที่ตนคิด ตนต้องการหรือเมื่อขอความช่วยเหลือจากคนอื่น

4. การเป็นผู้รู้จักสังเกต โดยมุ่งให้เด็กเป็นคนรู้จักช่างสังเกต เมื่อพบเห็นสิ่งใดก็พยายามสังเกตและบอกลักษณะของสิ่งนั้นได้

5. การเป็นผู้รักความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เช่น

5.1 การเข้าแถวหยิบอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้

5.2 การรักษาความสะอาดของเสื้อผ้าไม่ให้สกปรก

5.3 รู้จักทำผลงานให้สะอาดเรียบร้อยไม่ทำเลอะเทอะ เช่น การทากาวให้พอดี

5.4 รู้จักรักษาความสะอาดเครื่องมือเครื่องใช้และเก็บเข้าที่หลังเสร็จกิจกรรม

6. การรู้จักรักของใช้ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม โดยมุ่งปลูกฝังให้เด็กเห็นความสำคัญของสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม โดยดูแลเอาใจใส่บำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดี

7. การมีน้ำใจในการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยมุ่งให้มีน้ำใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รู้จักแบ่งปันอุปกรณ์ มีน้ำใจในการช่วยเหลือสิ่งที่เป็นของตนและของส่วนรวม

8. การเป็นคนรู้จักประหยัด โดยมุ่งให้เด็กใช้อุปกรณ์และวัสดุในขนาดจำนวนที่จำเป็นต่อรูปแบบของงาน

9. การเป็นผู้มีความรับผิดชอบ โดยมุ่งให้มีความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จด้วยความอดทน

10. การเป็นผู้มีความพอใจในสิ่งที่ตนมีหรือตนทำขึ้น โดยมุ่งให้เด็กเกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นต่องานที่ตนทำขึ้นในการปลูกฝังให้เด็กเกิดความสนใจในงานศิลปะนั้นการจัดกิจกรรม

ศิลปะให้แก่เด็กควรมุ่งให้ได้เกิดความพอใจและเกิดความเชื่อมั่นในตนเองที่สามารถประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น ๆ

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่ากิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สามารถส่งเสริมลักษณะนิสัยด้านต่างๆ ที่พึงประสงค์ในเด็กปฐมวัยได้อย่างเหมาะสม ซึ่งครูควรเปิดโอกาสให้เด็กมีประสบการณ์ตรงและฝึกปฏิบัติอย่างหลากหลาย เมื่อเด็กมีทักษะมากพอจะเกิดความมั่นใจในความสามารถของตนเด็กจะใช้จินตนาการของตนอย่างเต็มที่ การเป็นผู้มีความรับผิดชอบ โดยมุ่งให้มีความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จด้วยความอดทนนอกจากนี้ยังสามารถส่งเสริมสัมพันธภาพทางสังคมซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สำคัญต่อการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นให้ประสบผลสำเร็จในชีวิต

4. การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

4.1 หลักการและแนวคิดของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกันจากทฤษฎีการวิจัย และการปฏิบัติทางการศึกษา ที่โดดเด่นที่สุดวิธีการหนึ่ง จอห์นสันและจอห์นสัน (Johnson and Johnson, 1999 : 27-35) กล่าวว่า นักเรียนได้ทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ร่วมกัน แล้วเด็กแต่ละคนก็จะบรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียนก็ต่อเมื่อสมาชิกของกลุ่มได้บรรลุวัตถุประสงค์ของตนเองเช่นกัน ช่วง 30 ปีที่ผ่านมา การเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นกระบวนการสอนที่แพร่หลายมาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงอุดมศึกษาในทุกสาระวิชา ทุกรูปแบบของสถานการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลายและโปรแกรมการศึกษาเสริมเวลาเรียน และ โปรแกรมการศึกษานอกโรงเรียนซึ่งมีการคิดรูปแบบวิธีการสอนการเรียนรู้แบบร่วมมือ ขึ้นมาใช้หลายวิธีเหตุผลที่การเรียนรู้แบบร่วมมือ ได้รับความนิยมเนื่องจากมีปัจจัยสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. มีทฤษฎีรองรับอย่างชัดเจน
2. มีงานวิจัยมารองรับ
3. มีกระบวนการนำไปใช้ได้ชัดเจน และสามารถใช้ได้จริง

มีแนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนแบบร่วมมือมานานแล้ว โดยนักปราชญ์สมัยโบราณที่มีการกล่าวสนับสนุนการเรียนรู้แบบร่วมมือ จอห์นสันและจอห์นสัน (Johnson; & Johnson, 1999 : Online) ดังนี้ ในการเรียนนั้นผู้เรียนจำเป็นต้องมีคู่หูในการเรียนรู้ (In order to learn, you must have a learning partner.) ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำกล่าวของ Quintillionที่ว่า “นักเรียนจะได้รับผลประโยชน์จากการสอนให้ผู้อื่น” (Students could benefit from teaching one another) และ Seneca ปราชญ์ชาวโรมันได้กล่าวว่า “เมื่อคุณสอนผู้อื่นคุณก็จะได้ทบทวนความรู้ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง” (Qui docet discet :When you teach you learn twice) นอกจากนั้นยังมีผู้ที่แสดงความเห็นสนับสนุน

การเรียนรู้แบบร่วมมืออีก “นักเรียนจะได้รับผลประโยชน์ทั้งจากการช่วยสอนคนอื่นๆ และ ขณะเดียวกันผู้เรียนก็ได้รับประโยชน์จากการสอนของนักเรียนคนอื่นๆ เช่นกัน” (Students could benefit both by teaching and being taught by other students.) ในปลาย ค.ศ. 1700 ได้ใช้กลุ่มการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning Group) ในประเทศอังกฤษแล้วแพร่หลายสู่ประเทศสหรัฐอเมริกา โดย Lancaster ไปเปิดโรงเรียน ชื่อ Lancasterian School ในนิวยอร์ก เมื่อปี ค.ศ. 1806 หลังจากนั้น โรงเรียนทั่วไปในประเทศสหรัฐอเมริกาก็เน้นการสอนแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ก็ได้สนับสนุนการเรียนรู้แบบร่วมมืออย่างจริงจังและมุ่งมั่น ซึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านอิสรภาพประชาธิปไตยและสิทธิส่วนบุคคลในโรงเรียนรัฐบาลและประสบความสำเร็จอย่างมาก ในการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้เป็นความร่วมมือ (Cooperative) และประชาธิปไตย (Democratic) อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการสร้างการศึกษาแบบอเมริกันหลังจากนั้น คิวอี้ (Dewey, 1930) ก็สนับสนุนการเรียนรู้แบบกลุ่มการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning Group) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบวิธีการสอนของเขา อย่างไรก็ตามช่วงปี ค.ศ. 1930 การแข่งขันระหว่างบุคคล (Interpersonal Competition) ก็เริ่มเข้ามาสู่โรงเรียน ในช่วงปี ค.ศ. 1960 มีความนิยมใช้การเรียนรู้แบบเอகိบุคคล (Individualistic Learning) จนกระทั่งช่วงปี ค.ศ. 1980 การเรียนรู้แบบร่วมมือ ได้กลับมาเป็นที่นิยมใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกาอีกครั้งหนึ่ง

การเรียนรู้แบบร่วมมือ ได้รับความนิยมแพร่หลายจากครูในโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา และสถาบันอุดมศึกษา ทั้งในยุโรป สหรัฐอเมริกา เห็นได้จากผลงานการวิจัยหลายเรื่อง ที่ออกมาเผยแพร่นักทฤษฎีและนักการศึกษาที่เป็นผู้นำแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ คือ โรเบิร์ต สลาวิน (Slavin, 1983 : 7) โดยมีสาระสำคัญ คือ ในการสอนจะแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มย่อย เพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนและสนับสนุนช่วยเหลือกันจนบรรลุเป้าหมาย (Slavin, 1983 : a,b) ได้กล่าวถึง แนวคิดของการเรียนรู้แบบร่วมมือว่า การจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไปมักไม่ให้ความสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน ส่วนใหญ่มักจะมุ่งที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนหรือผู้เรียนกับบทเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนกลับถูกมองข้ามไป มีผลการวิจัยชี้ว่า ความรู้สึกรักของผู้เรียนต่อตนเอง ต่อโรงเรียน ครู และเพื่อนร่วมชั้น มีผลต่อการเรียนรู้มาก ดังนั้น จอห์นสันและจอห์นสัน (Johnson and Johnson, 1994 : 31 – 32 ; อ้างถึงในทิกสนา เขมมณี, 2545 : 196) ได้กล่าวถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนมี 3 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะของการแข่งขัน เพื่อให้ได้คะแนนดีกว่าคนอื่น ได้รับการยกย่องหรือได้รับการตอบแทนในลักษณะต่างๆ
2. ลักษณะต่างคนต่างเรียน คือ แต่ละคนต้องรับผิดชอบ ดูแลตนเองให้เกิดการเรียนรู้

3. ลักษณะร่วมมือกันในการเรียนรู้ แต่ละคนต้องรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตน ในขณะที่ตัวกันก็ต้องช่วยให้สมาชิกคนอื่นเรียนรู้ด้วย

จากการศึกษากลุ่มสัมพันธ์ เพื่อการทำงานและการจัดการเรียนการสอน (ทิสนา แจมมณี. 2545 : 196) พบว่า การสอน โดยใช้หลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ นั้น ให้ความรู้และหลักการของกลุ่มสัมพันธ์ (Group Dynamics) อย่างชัดเจน กล่าวคือกลุ่มสัมพันธ์นั้น ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ยึดกลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิบัติสัมพันธ์ ยึดการค้นพบด้วยตนเอง จากกิจกรรมต่างๆ เน้นกระบวนการควบคุมกับผลงานและเน้นการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้กับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และส่งเสริมให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ความรู้

4.2 ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือ นี้ มีผู้ให้ความหมายไว้หลายคนดังนี้

อาร์ชท และนิวแมน (Artzt and Newman. 1990 : 448 – 449) กล่าวว่า การเรียนแบบร่วมมือเป็นวิธีที่ผู้เรียนทำการแก้ปัญหาร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สมาชิกทุกคนในกลุ่มมีความสำคัญต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกลุ่ม เพื่อบรรลุเป้าหมายสมาชิกทุกคนจึงช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้เกิดการเรียนรู้และแก้ปัญหาคู่มือไม่ใช่เป็นแหล่งความรู้ที่คอยป้อนแก่นักเรียน แต่จะมีบทบาทเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือจัดหาและชี้แนะแหล่งข้อมูลในการเรียนตัวนักเรียนเองจะเป็นแหล่งความรู้ซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

จอห์นสัน และจอห์นสัน (Johnson and Johnson. 1991 : 6-7) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นการเรียนที่จัดขึ้น โดยการคละกันระหว่างนักเรียนที่มีความสามารถต่างกันนักเรียนทำงานร่วมกันและช่วยเหลือกันเพื่อให้กลุ่มของตนประสบผลสำเร็จในการเรียน

สลาวิน (Slavin. 1995 : 2 – 7) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีสอนที่นำไปประยุกต์ใช้ได้หลายวิชาและหลายระดับชั้น โดยแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มย่อยโดยทั่วไปมีสมาชิก 4 คน ที่มีความสามารถแตกต่างกันเป็นนักเรียนเก่ง 1 คน ปานกลาง 2 คน และอ่อน 1 คน นักเรียนในกลุ่มที่ต้องเรียนและรับผิดชอบงานกลุ่มร่วมกัน นักเรียนจะประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อเพื่อนสมาชิกในกลุ่มทุกคนประสบผลสำเร็จบรรลุเป้าหมายร่วมกัน จึงทำให้นักเรียนช่วยเหลือพึ่งพากัน และสมาชิกในกลุ่มจะได้รับรางวัลร่วมกัน เมื่อกลุ่มทำคะแนนได้ถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้

มูสเซน และคนอื่นๆ (Mussen and other. 1969 : 358) ได้กล่าวว่า การร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม หมายถึง การทำกิจกรรมร่วมกันของคน 2 คน หรือมากกว่าเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน เช่น ในการเล่นเกม การเล่นกีฬา เด็กจะเรียนรู้การเล่น และการทำงานร่วมกันกับเพื่อนคนอื่น เมื่ออายุเข้า 4 ปี และจะเล่น หรือทำงานร่วมกับเพื่อน ได้เป็นเวลานานขึ้นทีละน้อย ถ้า

เด็กยังมีโอกาส ในการเล่นและทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนมากเท่าใด เด็กก็จะเรียนรู้ที่จะให้ความร่วมมือ ในการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มกับเพื่อน ได้มากขึ้นเท่านั้น

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542 : 34) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ หมายถึง วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้แก่นักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่ละกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกที่มีความรู้ความสามารถแตกต่างกัน โดยที่แต่ละคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการเรียนรู้และในความสำเร็จของกลุ่ม ทั้งโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งการเป็นกำลังใจแก่กันและกัน คนที่เรียนเก่งจะช่วยเหลือคนที่อ่อนกว่าสมาชิกในกลุ่มไม่เพียงแต่รับผิดชอบต่อการเรียนของตนเองเท่านั้น หากแต่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของเพื่อนสมาชิกทุกคนในกลุ่ม

นาคยา ปิณฑานานนท์ (2543 : 209-213) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนแบบร่วมมือ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ทำให้ผู้เรียนได้เห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกัน การอยู่ร่วมกันในสังคม ในกลุ่มได้อย่างมีความสุข

ไสว พิทขาว (2544 : 193) กล่าวถึงการเรียนรู้แบบร่วมมือไว้ว่า เป็นการจัดการเรียนการสอนที่แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สมาชิกในกลุ่มมีความสามารถแตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน และมีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตนและส่วนรวม

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2550 : 121) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือหรือแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถต่างกัน ได้ร่วมมือกันทำงานกลุ่มด้วยความตั้งใจและเต็มใจรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ในกลุ่มของตน ทำให้งานของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายของงานได้

ทิสนา แคมมณี (2553 : 98) การเรียนรู้แบบร่วมมือ คือการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อยโดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถแตกต่างกันประมาณ 3 - 6 คนช่วยกันเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม

จากความหมายของการเรียนแบบร่วมมือข้างต้น สรุปได้ว่า การเรียนแบบร่วมมือ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่นักเรียนมีความสามารถแตกต่างกันโดยแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ในการเรียนร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งนักเรียนจะบรรลุถึงเป้าหมายของการเรียนรู้ได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม ไปถึงเป้าหมายเช่นเดียวกัน เพื่อให้กลุ่มได้รับความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด ความสำเร็จของตนเองก็คือความสำเร็จของกลุ่มด้วย

4.3 ความสำคัญของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นวิธีการเรียนที่ให้นักเรียนทำงานด้วยกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งทางด้านความรู้และทางด้านจิตใจ ช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าในความแตกต่างระหว่างบุคคลของเพื่อน ๆ เคารพความคิดเห็นและความสามารถของผู้อื่นที่แตกต่างจากตน ตลอดจนรู้จักช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อนๆ โดยทั่วไปแล้วการเรียนรู้แบบร่วมมือมีคุณค่าต่อนักเรียนดังต่อไปนี้

1. ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น
2. ทำให้นักเรียนมียุทธวิธีในการเรียนที่ดี
3. ทำให้นักเรียนมีแรงจูงใจภายในมากขึ้น
4. ทำให้นักเรียนมีทักษะทางสังคมเพิ่มขึ้น
5. ทำให้นักเรียนชอบเรียนวิชาต่างๆ มากขึ้น
6. ทำให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อครู
7. ทำให้นักเรียนมีความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อนนักเรียนด้วยกันมากขึ้น
8. ทำให้นักเรียนรู้สึกว่าตนเป็นที่ยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากเพื่อน
9. ทำให้นักเรียนมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง (มีความภาคภูมิใจในตนเอง)

4.4 องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การจัดการเรียนแบบร่วมมือ นั้น ต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้ (ทิสนา แชมมณี. 2545 : 19 ; อ้างอิงจาก Johnson and Johnson. 1994 : 31 – 37)

4.4.1 การพึ่งพาและการเกื้อกูลกัน (Positive Interdependence) ผู้เรียนต้องมีความตระหนักว่า สมาชิกกลุ่มทุกคน มีความสำคัญ และความสำเร็จของกลุ่มขึ้นอยู่กับความสำเร็จของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ดังนั้น แต่ละคนต้องรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตน และในขณะเดียวกันก็ช่วยเหลือสมาชิกคนอื่นๆ ด้วย เพื่อประโยชน์ร่วมกัน การจัดกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนมีการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

4.4.2 การปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด (Face to Face Promotive Interaction) การที่สมาชิกในกลุ่มมีการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และกันในทางที่จะช่วยให้กลุ่มบรรลุเป้าหมาย สมาชิกจะทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือกันส่งเสริมกันไว้วางใจกัน ส่งผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

4.4.3 ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ของสมาชิกแต่ละคน (Individual Accountability) สมาชิกกลุ่มทุกคน จะต้องมีส่วนที่รับผิดชอบและพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็ม

ความสามารถ กลุ่มต้องมีระบบการตรวจสอบผลงาน ทั้งเป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่ม เช่นการทดสอบเป็นรายบุคคล การสุ่มเรียกชื่อให้รายงาน เป็นต้น

4.4.4 การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย

(Interpersonal and Small Group Skills) การเรียนรู้แบบร่วมมือจะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยทักษะที่สำคัญหลายประการ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทักษะการทำงานกลุ่ม ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแก้ปัญหาการยอมรับและไว้วางใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้การดำเนินงานไปได้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ดังนี้

องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

⇒ การพึ่งพาและการเกื้อกูลกัน

⇒ การปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด

⇒ ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ของสมาชิกแต่ละคน

⇒ การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย

4.5 ขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ

4.5.1 ขั้นเตรียม : ครูแนะนำทักษะในการเรียนรู้ร่วมกัน และจัดนักเรียนเป็นกลุ่มย่อยๆ ครูแนะนำระเบียบของกลุ่ม บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม แจกวัสดุประสงค์ของบทเรียน หรือการทำกิจกรรมร่วมกัน

4.5.2 ขั้นสอน : ครูนำเข้าสู่บทเรียน แนะนำเนื้อหาและแหล่งข้อมูล มอบหมายงานให้นักเรียนแต่ละกลุ่ม และอธิบายขั้นตอนการทำงาน

4.5.3 ขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม : นักเรียนเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มย่อย โดยที่แต่ละคนมีบทบาทหน้าที่ ตามที่ได้รับมอบหมาย สมาชิกของกลุ่มต้องรับผิดชอบผลงานของกลุ่ม

4.5.4 ขั้นตรวจสอบผลงานและทดสอบ : เป็นการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้เรียน ตรวจสอบผลงานรายบุคคลและผลงานกลุ่ม

4.5.5 ขั้นสรุปบทเรียนและประเมินผลการทำงานกลุ่ม : ครูและนักเรียนช่วยกันสรุปบทเรียน ครูและนักเรียนช่วยกันประเมินผลการทำงานกลุ่ม วิเคราะห์ว่าอะไรคือจุดเด่นหรือจุดด้อยของงานเพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุง

จากวิธีการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่กล่าวมาพบว่ามีหลายวิธีแต่ล้วนมีเป้าหมายให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากการทำงานกลุ่มซึ่งสามารถนำไปจัดการเรียนการสอนในทุกระดับชั้นซึ่งต้องเลือกให้สอดคล้องกับธรรมชาติของสาระวิชาและพัฒนาการของเด็ก สำหรับเด็กปฐมวัยครูจะต้องเลือกใช้วิธีการเรียนรู้แบบร่วมมือเหมาะสมสอดคล้องกับการจัดประสบการณ์ และคุณลักษณะตาม

วัยของเด็ก โดยอาจปรับเปลี่ยนหรือบูรณาการเทคนิคให้เหมาะสมกับระดับชั้นและวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ที่ตั้งไว้

4.6 การใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือในการเรียนการสอนเด็กปฐมวัย

เด็กเล็กก่อนวัยเรียนสามารถเรียนรู้ได้จากการซึมซับจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งแบ่งประเภทการเรียนรู้และสถานการณ์การเล่นได้ 3 แบบ คือ จอห์นสันและจอห์นสัน (Johnson and Johnson, 1995)

1. การเล่นคนเดียว (Individualistic)
2. การแข่งขันกับผู้อื่น (Competitive)
3. การร่วมมือกันทำงานและเล่นกับผู้อื่น (Cooperative)

กิจกรรมแบบร่วมมือ (Cooperative) จะทำให้เด็กรู้จักการแบ่งปัน การทำงานร่วมกัน การติดต่อสื่อสารกัน การประนีประนอมกัน ซึ่งถือว่าเป็นทักษะทางสังคมที่สำคัญสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนในหลายสถานการณ์ของกิจกรรมแบบร่วมมือ (Cooperative) ที่เกิดขึ้นบ่อยๆ คือ การไม่มีใครเป็นผู้ชนะ (No – win ending) หรือ เป็นผู้ชนะทุกคน (Win – win) ตัวอย่างเช่น เด็กแย่งตุ๊กตาที่มีเพียงตัวเดียว ถ้าแก้สถานการณ์แบบการแข่งขัน (Competitive) เด็กคนใดคนหนึ่งก็จะได้ตุ๊กตาไปเพียงคนเดียว หรือแบบไม่มีผู้ชนะ ก็คือ ไม่มีใครได้ตุ๊กตาเลย ถ้าใช้การร่วมมือกัน (Cooperative) เด็กก็ได้เล่นตุ๊กตาดูด้วยกัน โดยสลับเปลี่ยนกันเป็นแม่ ซึ่งทำให้เด็กทุกคนบรรลุวัตถุประสงค์ของตนเองร่วมกันในการจัดกิจกรรมในโรงเรียน เด็กๆ ต้องเรียนรู้ที่จะเรียนและเล่นด้วยตัวเอง แข่งขันกันและร่วมมือกัน ซึ่งการแข่งขันนั้นครูต้องสอนให้เด็กเกิดความอ่อนโยน มิใช่มุ่งให้เด็กพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้ตัวเองชนะคนเดียว ซึ่งเด็กในวัยนี้อยู่ในวัยยึดตัวเองเป็นสำคัญ (Egocentric) การจัดกิจกรรมแบบร่วมมือ (Cooperative) มิได้ขึ้นอยู่กับการเรียนอยู่ในโรงเรียนของรัฐ หรือ โรงเรียนเอกชนหรือจำนวนของกลุ่มแต่เป็นสิ่งที่เด็กทำร่วมกันแล้วไม่ทำให้เด็กเกิดความแตกต่าง กิจกรรมนี้จึงให้ประสบการณ์ที่ดีกับเด็กๆ ทุกคนในกลุ่ม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะทางสังคม การเล่นแบบร่วมมือ (Cooperative Play) นักทฤษฎีและนักการศึกษาทั้งหลายได้ทำการวิจัยพบว่า พฤติกรรมใดของเด็กที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านสติปัญญา ระหว่างปฏิริยาของเด็กกับสภาพแวดล้อม ประสบการณ์แรกเริ่มของเด็กที่จะส่งเสริมพัฒนาการเด็ก จากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง

พาร์เทน (Parten, 1932) อธิบายถึงลำดับขั้นของพัฒนาการในการเล่นและการเข้าสังคมของเด็กจากการสังเกต มีลำดับขั้นดังนี้

1. พฤติกรรมไม่ครอบครอง (Unoccupied behavior)
2. การเล่นคนเดียว (Solitary Play)
3. การขอบุคคลอื่น (On looker behavior)

4. การเล่นคู่ขนาน (Parallel Play)

5. การเล่นเชื่อมโยง (Associative Play)

6. การเล่นร่วมกัน (Cooperative Play)

การเล่นแบบร่วมมือ (Cooperative Play) เกี่ยวข้องกับการที่เด็กมีเป้าหมายร่วมกัน และแบ่งงานกันทำ เด็กจะมีพัฒนาการถึงขั้นการเล่นร่วมกันเมื่ออายุ 4 ขวบครึ่งหลักรหัสตรของ การศึกษาปฐมวัย ส่วนใหญ่เป็น เอกัตตบุคคล (Individualistic) และกิจกรรมที่ถูกชี้นำโดยผู้ใหญ่ ต่อมาจึงเริ่มมีการนำกิจกรรมการเล่นอย่างอิสระ (Free Play) มาใช้และมีกิจกรรมที่ไม่มีโครงสร้าง เข้ามาใช้มากขึ้นแต่ก็มีได้หมายความว่า เป็นการเรียนรู้แบบร่วมมือ

คาร์ทไวท์ (Cartwright, 1993) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative learning) ในชั้นเรียนมิได้สัมพันธ์แค่ชีวิตของเด็ก แต่มันยังเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุดของเด็กอีกด้วย การรับรู้ สถานการณ์ (Perspective Taking) การรับรู้ทางด้านสังคม คือ ความสามารถในการเข้าใจต่อ สถานการณ์ และการตอบสนองต่อสถานการณ์นั้นๆ โดยใช้สติปัญญาและอารมณ์ ในอดีตนักวิจัย ไม่มีความเชื่อว่าเด็กจะเข้าใจความหมายของการรับรู้สถานการณ์ เพราะเด็กก่อนวัยเรียนอยู่ในช่วง ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) จึงไม่สนใจผู้อื่น อย่างไรก็ตาม ยังมีนักวิจัยหลายคนเชื่อว่า เด็กวัย 12 - 18 เดือนแสดงความสามารถในการรับรู้สถานการณ์ของคนอื่น ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เช่น การให้ดูรูปภาพในหนังสือ เด็กจะเปิดหน้าต่อๆ ไป แล้วฟังเพื่อนเล่า แสดงว่าเด็กยอมรับ ความคิดของผู้อื่นดังนั้น นักวิจัยจึงเชื่อว่า เด็กสามารถมีความเข้าใจในการรับรู้สถานการณ์ได้ เมื่อเด็กมีโอกาสมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และในงานเขียนของ จอห์นสันและจอห์นสัน (Johnson; & Johnson, 1980) สรุปได้ว่า การเรียนเป็นกลุ่มของการเรียนรู้แบบร่วมมือทำให้เด็กมีเหตุมีผลมากขึ้น จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าการใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือในการเรียนการสอนเด็กปฐมวัย สามารถนำมาใช้พัฒนาเด็กได้ดี เพราะสอดคล้องกับพัฒนาการด้านสังคมของเด็กในวัยนี้ที่ต้อง อาศัยการเรียนรู้จากการร่วมกิจกรรมแบบร่วมมือ

4.7 ประโยชน์ของการเรียนรู้แบบร่วมมือสำหรับเด็กปฐมวัย

กิจกรรมแบบร่วมมือ (Cooperative Activities) สำหรับเด็ก เด็กจะเรียนผ่านกิจกรรมด้วย การเข้าร่วมและสังเกตการณ์ การคัดค้านและการกระทำ การเข้าไปร่วมกลุ่มและลอกเลียน และริเริ่ม การอภิปรายความคิดเห็นกับเพื่อนๆ

1. พัฒนาการด้านสติปัญญาเพิ่มขึ้น มีงานวิจัยสนับสนุนว่าเด็กที่ทำงานเป็นคู่ โดยจับคู่กับ คนที่มีความสามารถต่างกัน ก็จะมีการพัฒนาในการแก้ปัญหาได้ดีขึ้นถึงแม้ว่าจะมีข้อ ได้แย้งกัน ระหว่างเด็ก แต่นั่นก็คือ การมีปฏิสัมพันธ์ที่จะทำให้เด็กได้เรียนรู้ในการที่จะได้บทสรุปที่ถูกต้อง

2. ประโยชน์ในการเพิ่มพัฒนาการด้านสังคมและอารมณ์ การศึกษาทั่วไปจะเน้นด้านสังคมและอารมณ์ให้เป็นตัวบ่งชี้ว่า เด็กจะประสบความสำเร็จในการเรียนได้หรือไม่

เพ็ญเจย์ (Johnson and Johnson, 1998 : 1959) กล่าวว่า เมื่อเด็กเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนๆ ไม่ว่าจะทำกิจกรรมอะไรก็จะช่วยลดการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) ของเด็กลง เพราะเด็กเริ่มเรียนรู้ว่าคนไม่จำเป็นต้องคิดหรือทำเหมือนกัน ปัญหาเรื่องการไม่ลงรอยกันอาจแก้ไขได้ โดยการให้เด็กออกมาชี้แจงจุดยืนตนเองและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เด็กก็จะเรียนรู้และยอมรับความคิดเห็นคนอื่นมากขึ้น

การเล่นอย่างง่าย จอห์นสัน แอนด์ จอห์นสัน (Johnson and Johnson, 2005) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเล่นเลียนแบบบทบาททางสังคม (Socialdramatic) และผลลัพธ์ของมัน เป็นการเพิ่มทักษะทางภาษา ความสามารถด้านสติปัญญาสูงขึ้น ทำให้มีการปรับปรุงทางด้านอารมณ์และสังคมดีขึ้นในการเล่นเลียนแบบบทบาททางสังคม เป็นการ เล่นแสดงบทบาทสมมติทางสังคมที่มีอยู่และบทบาทการเล่นกับความคิดสร้างสรรค์ ความหลากหลายในการเล่นที่สามารถเลือกได้โดยไม่จำกัดในกรณีที่เป็นเด็กพิเศษ ครุส่วนใหญ่พบว่า ร้อยละ 75 ของเด็กต้องเรียนรู้ในการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีแบบที่มีมารยาทกับเพื่อน จึงเป็นการง่ายในการวางแผนการสอนแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือซึ่งเป็นการส่งเสริมการพัฒนาด้านทักษะและอารมณ์

3. ประโยชน์ในการสนับสนุนทักษะทางสังคมที่ดี ช่วยพัฒนาพฤติกรรมที่ดีในเด็กเล็ก เช่นการร่วมมือกัน การประนีประนอมกัน การช่วยเหลือ การแบ่งปัน การพูดความจริง มีการทำงานวิจัยที่วิจัยเด็กตั้งแต่ระดับอนุบาลถึง ป.4 พบว่า เด็กกลุ่มนี้มีลักษณะเด่น 5 ประการ คือ

- 3.1 ทำกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมแบบร่วมมือกันเสมอ
- 3.2 มีการพัฒนาด้านระเบียบวินัย
- 3.3 มีความเข้าใจด้านสังคม จากการมีกิจกรรมที่ทำให้เข้าใจด้านสังคมมากขึ้น
- 3.4 ทำกิจกรรมที่มีคุณค่าทางสังคม
- 3.5 ทำกิจกรรมที่ช่วยเหลือกัน

สรุปได้ว่าเด็กปฐมวัยจะมีพฤติกรรมที่เด่นชัดในด้านการมีมนุษยสัมพันธ์และเป็นคนที่คล่องแคล่วชอบช่วยเหลือ และเป็นมิตรกับผู้อื่น การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือจึงเป็นการส่งเสริมทั้งพัฒนาการด้านสติปัญญา อารมณ์จิตใจและสังคม

4.8 หลักการจัดการกิจกรรมแบบร่วมมือในเด็กปฐมวัย

หลักการจัดการกิจกรรมแบบร่วมมือ (Cooperative) ในเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย

- 4.8.1 มีเป้าหมายร่วมกัน
- 4.8.2 มีผลประโยชน์ร่วมกัน

4.8.3 มีแหล่งทรัพยากรร่วมกัน

ในการจัดกิจกรรมนั้นควรจัดให้เด็กเล่นเกมเป็นกลุ่ม หนังสือสำหรับเด็กจะเป็นสื่อที่ใช้กระตุ้นพฤติกรรมทางสังคมที่ดี เช่นหนังสือเรื่อง Rodolf's Red nose Reindeer เป็นต้น ยกตัวอย่างการเล่นของเด็ก 2 คน ที่มีเป้าหมายของตนเองต่างกัน คนหนึ่งอยากเล่นเดินข้ามสะพาน เด็กอีกคนหนึ่งมีเป้าหมายในการเล่นรูดสะพาน ดังนั้นเด็กทั้งสองคนจึงมีเป้าหมายร่วมกันว่าต้องเอาไม้บล็อกรวมกันเพื่อสร้างสะพานเป็นการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เมื่อสร้างสะพานเสร็จเด็กทั้งสองคนก็ได้รับผลประโยชน์ร่วมกันคือ ได้เล่นข้ามสะพานและได้เล่นรูดสะพานจึงสรุปได้ว่าเด็กทั้งสองคนบรรลุเป้าหมายของกลุ่มในการเล่นแบบร่วมมือ (Cooperative Play)

4.9 บทบาทหน้าที่ของครูในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีดังนี้

4.9.1 การเลือกกิจกรรม ควรเลือกกิจกรรมที่ง่ายเหมาะสมกับวัยของเด็ก ใช้เวลาไม่มากเกินไปเพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย กิจกรรมที่เลือกควรเป็นกิจกรรมที่เด็กสนใจ ครูอาจทราบได้จากการสังเกตหรือสอบถามเด็กๆ เพื่อให้ได้กิจกรรมที่เด็กสนใจจริงๆ

4.9.2 กำหนดเป้าหมายของกลุ่มให้ชัดเจน เด็กๆ ควรรู้ว่าตนเองกำลังทำอะไร มีเป้าหมายอะไรในการทำกิจกรรมนั้น และเป้าหมายกลุ่มคืออะไร รู้หน้าที่ของตนเอง ครูอาจจะถามเด็กเพื่อให้เด็กเกิดความชัดเจนในเป้าหมายของตนและกลุ่มเด็กเล็กที่ยังไม่รู้จัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ครูก็ให้เด็กดูตัวอย่างจากการไปเยี่ยมพี่ประถมที่เป็นกลุ่มการเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อเรียนรู้จากการดูตัวอย่างหรือเข้าไปมีส่วนร่วมกับการทำงานแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ กับพี่ๆ

4.9.3 ความรับผิดชอบส่วนบุคคล ครูอาจให้เด็กเลือกงานเอง หรือครูดูว่างานนั้นเหมาะสมกับเด็กจึงมอบหมายงานนั้นให้เด็กทำ ต้องมอบหมายงานที่ง่ายในการประสบความสำเร็จและได้มีบทบาทร่วมกับกลุ่ม

4.9.4 สอนทักษะการเรียนรู้แบบร่วมมือให้เด็ก กิจกรรมที่เลือกจะช่วยในการส่งเสริมการพัฒนาทักษะทางสังคม การอยู่ในกลุ่มร่วมกัน การแบ่งปัน การสื่อสาร การผลัดเปลี่ยนกันทำงานการช่วยเหลือกัน ซึ่งในการฝึกทักษะทางสังคมนั้นเด็กจะเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นไปเรื่อยๆ

4.9.5 การสังเกตและการให้ข้อมูลย้อนกลับ ครูต้องคอยสังเกตว่าหลังจากใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือแล้วเด็กเกิดพฤติกรรมใดบ้างและพฤติกรรมใดที่ครูต้องกระตุ้นเพื่อให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ ถ้าเด็กเจอปัญหาครูจะคอยเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่เด็ก

หน้าที่ของครูในการจัดกิจกรรมแบบร่วมมือ มีดังนี้

- 1) ครูต้องเห็นคุณค่าของกิจกรรมแบบร่วมมือ
- 2) ให้ความ และ โอกาสเด็กได้ฝึกการทำงานร่วมกัน

3) จัดพื้นที่ตารางกิจกรรมประจำวันที่จะช่วยสนับสนุนให้เด็กมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับเด็กด้วยกัน

4) จัดวัสดุอุปกรณ์ หรือเครื่องเล่นที่น่าสนใจเหมาะสมกับวัยของเด็ก เป็นประเภทที่ให้โอกาสเด็กตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปต้องใช้ร่วมกัน หรือคิดแปลงการเล่นได้หลายวิธี เช่น บล็อก น้ำทรายหูน ฯลฯ

5) ให้โอกาสเด็กเล่น หรือทำงานร่วมกันอย่างเป็นธรรมชาติ เมื่ออธิบายแก่เด็กในตอนแรกแล้ว ครูควรให้เด็กรับผิดชอบและตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่เข้าไปแทรกแซงหรือชี้แนะมากเกินไปจนทำลายพฤติกรรมการร่วมมือของเด็ก

6) ไม่พยายามกระตุ้นการแข่งขัน

7) ส่งเสริม สนับสนุน และให้กำลังใจเด็ก

4.10 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีดังนี้

4.10.1 เลือกกิจกรรมที่เด็กสนใจแล้วกระตุ้นให้เด็กอยากทำกิจกรรมนั้นหรือให้เด็กบอกว่าการทำอะไรที่อยากทำ เลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะและสภาพแวดล้อมของเด็ก

4.10.2 ขนาดของกลุ่ม ควรมีขนาด 3 – 5 คน สำหรับการทำกิจกรรมแบบร่วมมือสำหรับเด็กเล็กและควรเป็นกลุ่มที่ลดเด็กชาย หญิง ที่มีความสามารถแตกต่างกัน พื้นความรู้ต่างกัน ระดับภาษาต่างกัน ถ้ามีเด็กพิเศษก็เอามาเข้าร่วมกิจกรรมด้วยจะดีมากเด็กจะได้รับการยอมรับจากเพื่อน และเห็นคุณค่าของตนเอง แต่การเลือกกิจกรรมให้เด็กพิเศษทำนั้นต้องเป็นกิจกรรมที่ง่ายสำหรับเด็ก ในการจัดกลุ่มอาจมีการผสมกับเด็กประถมศึกษาได้ เช่น ให้พี่ประถมมาเล่าเรื่องให้น้องอนุบาลฟังหรือวาดภาพให้น้อง จะทำให้เด็กเล็กได้รับการกระตุ้นทักษะทางสังคมและเรียนรู้แบบร่วมมือจากพี่ ส่วนเด็กประถมก็จะเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของตนเอง

4.10.3 การเลือกวัสดุอุปกรณ์หรือของเล่นที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการร่วมมือ เช่น หุ่นกระบอกบล็อกไม้ หรือ น้ำ เป็นต้น อุปกรณ์ต่างๆ ไม่ควรมีมากจนเกินไป เพราะจะทำให้เด็กขาดความสนใจได้

4.10.4 การจัดห้องเรียนห้องเรียนควรมีพื้นที่ว่างเพียงพอ การจัดกลุ่มไม่ควรให้อยู่ห่างกันมากเกินไปหรือชิดกันมากเกินไป

4.10.5 ควรสอนให้เด็ก รู้จักการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) โดยให้ดูจากของจริง เช่น พาเด็กไปร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือที่ห้องพี่ประถม หรือใช้รูปภาพที่แสดงถึงทักษะทางสังคม เช่น การแบ่งปัน การยิ้ม การพูดคุยกัน เป็นต้น

กิจกรรมแบบร่วมมือ (Cooperative Activities) จะมีลักษณะกิจกรรมที่เด็กตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป (ถ้าเป็นเด็กอนุบาลไม่ควรเกิน 6 คน) เล่นหรือทำงาน โดยมีลักษณะดังนี้

- 1) มีเป้าหมายร่วมกัน
- 2) ได้ตัดสินใจ
- 3) แลกเปลี่ยนความคิดและใช้วัสดุอุปกรณ์ร่วมกัน
- 4) ได้ใจจรจา ต่อรอง
- 5) ร่วมกันเล่นหรือทำงานประสานกันให้สำเร็จตามเป้าหมาย
- 6) ประเมินความก้าวหน้าของตน

กิจกรรมแบบร่วมมือมักถูกมองว่ายากเกินไปสำหรับเด็กอนุบาล ซึ่งยังอยู่ในวัยที่มีข้อจำกัดในการรับรู้ความรู้สึกหรือความคิดเห็นของผู้อื่น อย่างไรก็ตาม เด็กอนุบาลนั้นถ้ามีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่นหรือผู้ใหญ่ เด็กจะยังมีโอกาสเรียนรู้ความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักแก้ปัญหา และเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กด้านสังคมและสติปัญญาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเด็กต่างกับผู้ใหญ่ตรงที่เด็กจะแสดงออกกับเพื่อนแต่ละคนอย่างเสมอภาค ซึ่งเท่ากับ เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็นและโต้แย้งอย่างอิสระ พฤติกรรมแบบร่วมมือจึงมักจะเกิดขึ้น และถ้าให้โอกาสเด็กอย่างต่อเนื่องเด็กจะเห็นว่าคนอื่นมีความคิด ความรู้สึก แยกต่างจากตนเองได้ และเริ่มตระหนักถึงพฤติกรรมของตนเองที่แสดงออกต่อคนอื่นในหลักสูตรอนุบาล พฤติกรรมความร่วมมือควรจะได้รับ การพิจารณา และให้ความสำคัญมากกว่าที่เป็นอยู่ และครูผู้สอนเองก็มีความสำคัญในการช่วย สนับสนุนหรือช่วยลดพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กได้

วิรุณ ตั้งเจริญ (2537 : 203) กล่าวว่า การที่เด็กได้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม จะด้วยการ ทำงานร่วมกันหรือไม่ได้ทำงานร่วมกันโดยตรงก็ตาม ย่อมเป็นการหล่อหลอมความคิดร่วมกัน รู้จัก เคารพนับถือกัน รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวให้กัน รู้จักเสียสละให้กัน พฤติกรรมที่มีคุณค่าเช่นนี้ จะ เกิดขึ้นได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติให้ต่อเนื่องหรือเป็นความเคยชิน การอยู่ร่วมกันนี้ต้องเริ่มต้นด้วย ระเบียบแบบแผน เสรีภาพนั้นไม่ใช่สักแต่ทำอะไรก็ได้ แต่เสรีภาพต้องไม่รบกวนหรือเบียดเบียน ผู้อื่นห้องเรียนที่ได้รับการแนะนำและเอาใจใส่เป็นอย่างดีในการอยู่ร่วมกัน แต่มิใช่การจู่บังคับกัน จึงจะเป็นห้องเรียนที่พัฒนาพฤติกรรมความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การเข้ากลุ่มของเด็กปฐมวัย ในระยะแรกนั้นเป็นไปอย่างง่าย ๆ และเมื่อ เด็กมีพัฒนาการและวุฒิภาวะมากขึ้นการรวมกลุ่มจะเป็นไปอย่างมีแบบแผน เด็กรู้จักบทบาทการ รวมกลุ่มมากขึ้น และมีความรับผิดชอบในพฤติกรรมของตนเองเป็นองค์ประกอบสำคัญของ พฤติกรรมทางสังคม ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านสังคมต่อไป

4.11 ปัญหาในการเรียนแบบร่วมมือ

ถึงแม้การเรียนแบบร่วมมือจะเป็นวิธีการที่มีคุณค่า แต่ก็อาจจะเกิดปัญหาได้หลาย

ลักษณะกล่าวคือ

4.11.1 ปัญหาความสัมพันธ์ส่วนตัว (Interpersonal Problem)

4.11.2 ปัญหาที่สมาชิกของกลุ่มไม่ทำงานที่รับผิดชอบ

4.11.3. สมาชิกของกลุ่มบางคนพูดมากเกินไปและไม่ฟังผู้อื่นเพราะฉะนั้นครูผู้สอนจึงจะต้องสังเกตติดตามการทำงานของกลุ่มอย่างใกล้ชิด และให้ข้อมูลย้อนกลับแก่กลุ่มเพื่อปรับปรุงแก้ไข หนึ่งผู้ปกครองของนักเรียนที่เรียนเก่งมักจะร้องทุกข์ว่าการเรียนแบบร่วมมือเป็นประโยชน์สำหรับนักเรียนที่เรียนอ่อนและเรียนปานกลางเท่านั้น แต่นักเรียนที่เรียนเก่งต้องถูกดึงให้เสียเวลาและจะต้องใช้เวลาสอนเพื่อนที่อ่อนกว่า แต่จากการศึกษาติดตามผลเป็นเวลาหลายปี จอห์นสัน และจอห์นสัน (Johnson and Johnson, 1988) ได้พบว่า การที่นักเรียนที่เรียนเก่งต้องช่วยอธิบายให้เพื่อนนั้น ทำให้ความคิดของตนเองกระจ่างขึ้น ทำให้ความคงทนในการจำสูงขึ้น ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก็มีได้ด้อยกว่านักเรียนที่เรียนเก่งที่ไม่ได้เรียนแบบร่วมมือแต่นักเรียนที่เรียนเก่งที่เรียนแบบร่วมมือนี้จะมีพัฒนาการทางสังคมสูงขึ้นและมีเพื่อนมากขึ้นตลอดจนมีความเป็นผู้ใหญ่มากขึ้นและมีความสามารถในการสื่อสารสูงขึ้นถึงแม้การเรียนแบบร่วมมือจะให้ผลดีในการสอนแต่ก็มิได้หมายความว่า การสอนทั้งหมดจะต้องเป็นแบบนี้ การให้นักเรียนเรียนเป็นรายบุคคลหรือการแข่งขันก็ยังคงเป็นความจำเป็นสำหรับการแข่งขันนั้นควรทำให้สนุกสนานมิใช่สร้างความเครียดและทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่องานของนักเรียน

สรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กอนุบาลปีที่ 1 ไม่จำเป็นที่จะต้องมีเพียงรูปแบบเดียว ควรจัดให้หลากหลาย เพื่อตอบสนองธรรมชาติตามวัยของเด็กที่ความสนใจสั้น และต้องการเรียนรู้ที่สนุกสนานสอดคล้องกับพัฒนาการตามวัยนั่นเอง

5. ความพึงพอใจ

ความพึงพอใจเป็นคุณลักษณะทางด้านจิตใจของบุคคล ซึ่งอาจแสดงออกให้บุคคลอื่นเห็นหรือเข้าใจได้ โดยมีหลักการสำคัญในการวัดและประเมินผลคุณลักษณะด้านจิตพิสัย ที่คำนึงถึงการแสดงออกและการกระทำ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งอาจแสดงออกได้ 3 ทาง คือ

1. ทางความคิด คือ การแสดงความรู้สึกผ่านทางความคิดเห็น ความเชื่อ เช่น เชื่อว่าคนทำดียอมได้ดี ความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จอยู่ที่นั่น การทำงานเป็นหมู่คณะทำให้เกิดความสามัคคี
2. ทางความรู้สึก คือ การแสดงความรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น แสดงความกระตือรือร้นที่จะร่วมกิจกรรมภาษาอังกฤษ ชื่นชมนักเรียนหรือนักกีฬาเก่ง ๆ เกือบคอยชมคุณครูที่พาด้วยความสนุกสนาน

3. ทางกรกระทำ คือ การแสดงออกทางการปฏิบัติ เช่น เข้าเรียนตรงตรงตามเวลาส่งงานเป็นประจำ เข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ อ่านหนังสือเป็นประจำ ออกกำลังกายสม่ำเสมอ นักวิชาการได้ให้ความหมายของความพึงพอใจต่าง ๆ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

5.1 ความหมายของความพึงพอใจ

ความพึงพอใจ (Satisfaction) เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อความสำเร็จของงานให้เป็นที่ไปตามเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผลมาจากได้รับการตอบสนองต่อแรงจูงใจหรือความต้องการของแต่ละบุคคลในแนวทางที่เขาพึงประสงค์ รวมถึงเป็นแรงกระตุ้นที่ช่วยให้บุคคลมีความตั้งใจในการปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 กล่าวไว้ว่า “พึง” เป็นคำช่วยกริยาอื่น หมายความว่า “ควร” เช่น พึงใจ หมายความว่า พอใจชอบใจ และคำว่า “พอ” หมายความว่า เท่าที่ต้องการ เต็มความต้องการ ได้มีนักวิชาการทางการศึกษาทั้งในและต่างประเทศได้ให้ความหมายของความพึงพอใจไว้ต่างๆ กันดังนี้

ความพึงพอใจ (Gratification) ตามความหมายของพจนานุกรมทางด้านพฤติกรรม ได้ให้ความจำกัดความไว้ว่า หมายถึง ความรู้สึกที่ดีมีความสุข เมื่อคนเราได้รับผลสำเร็จ ตามความมุ่งหมาย (Goals) ความต้องการ (Need) หรือแรงจูงใจ (Motivation) (Wolman, 1973)

ความพึงพอใจ หมายถึง พอใจ ชอบใจ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546 : 775) ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้ที่มีความสุขหรือความพอใจเมื่อได้รับความสำเร็จ หรือ ได้รับสิ่งที่ต้องการ (Quirk, 1987)

สเตราส์ และ เซย์เลส (Strauss and Sayles, 1980 : 142-143) กล่าวเพิ่มเติมว่า เมื่อความต้องการขั้นพื้นฐาน ได้รับการตอบสนองและผู้ปฏิบัติงานได้รับผลประโยชน์ตอบแทนทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ผู้ปฏิบัติงานจะเกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน มีความเต็มใจที่จะปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายนั้น ให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ

จากการให้ความหมายต่างๆ ดังกล่าว สรุปได้ว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน หมายถึงความพอใจ ชอบใจ มีความสุข ทัศนคติ และความรู้สึกในทางบวกของบุคคลที่มีต่องานที่ปฏิบัติ เป็นแรงผลักดันทำให้บุคคลทำงานด้วยความกระตือรือร้น มีขวัญและกำลังใจ ทำให้การทำงานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

5.2 ทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการจูงใจของมาสโลว์

พวงศักดิ์ นามวรรณ (2537 : 53- 54) ได้ให้แนวคิดที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง คือทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการจูงใจของมาสโลว์ (Maslow's general theory of human motivation) เป็นทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ โดยตั้งสมมติฐานว่า มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอ ไม่มี

สิ้นสุด เมื่อความต้องการได้รับการตอบสนอง หรือพึงพอใจอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว ความต้องการสิ่งอื่นๆ ก็ จะเกิดขึ้นมาอีก ความต้องการของมนุษย์มีลักษณะเป็นลำดับขั้นจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ซึ่งแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. ความต้องการความสมหวังในชีวิต (Self-Actualization Needs)
2. ความต้องการชื่อเสียง ยกย่อง (Self-esteem Needs)
3. ความต้องการด้านสังคม ความรัก ความพอใจ (Belong ness And Love Needs)
4. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs)
5. ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological Needs)

ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological needs) เป็นความต้องการเบื้องต้นเพื่อ ความอยู่รอด เช่น ความต้องการในเรื่องอาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการพักผ่อน และความต้องการทางเพศ เป็นต้น ความต้องการทางด้านร่างกาย จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนก็ต่อเมื่อความต้องการทาง ด้านร่างกายยังไม่ได้รับการตอบสนองเลย

2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety need) ถ้าหากความต้องการทางด้าน ร่างกายได้รับการตอบสนองตามสมควรแล้ว มนุษย์ยังมีความต้องการสูงในขั้นต่อไป คือ ความต้องการทางด้านความปลอดภัยหรือความมั่นคงต่างๆ ความต้องการทางด้านความ ปลอดภัยจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันเพื่อให้เกิดความปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ ที่ เกิดขึ้นจากร่างกาย ความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ

3. ความต้องการทางด้านสังคม ความรัก ความพอใจ (Belongingness and love needs) ภายหลังจากที่ตนได้รับการตอบสนองในสองขั้นดังกล่าวแล้ว ก็จะมีความต้องการ ที่สูงขึ้น คือ ความต้องการทางด้านสังคม จะเริ่มเป็นสิ่งที่สนใจที่สำคัญต่อพฤติกรรมของคน ความต้องการทางด้านนี้เป็นความต้องการเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันและการได้รับการยอมรับ จากบุคคลอื่น และมีความรู้สึก ว่า ตนเองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมอยู่เสมอ

4. ความต้องการชื่อเสียงยกย่อง (Self-esteem needs) ความต้องการขั้นต่อมาจะเป็น ความต้องการที่ประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ คือ ความมั่นใจในตนเองในเรื่องความสามารถ ความรู้และความสำคัญในตัวของตัวเอง รวมตลอดทั้งความต้องการที่จะมีฐานะเด่นเป็นที่ ยอมรับของบุคคลอื่น หรืออยากให้บุคคลอื่นยกย่องสรรเสริญในความรับผิดชอบในหน้าที่ การงาน การดำรงตำแหน่งที่สำคัญในองค์การ

5. ความต้องการความสมหวังในชีวิต (Self-actualization needs) ความต้องการ สูงสุดของมนุษย์ คือ ความสำเร็จในชีวิตตามความนึกคิดหรือความคาดหวังความ ทะเยอทะยาน ความใฝ่ฝัน

ภายหลังจากที่มนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการทั้ง 4 ชั้นอย่างครบถ้วนแล้ว ความต้องการในขั้นนี้จะเกิดขึ้นและมีก็จะเป็นความต้องการที่เป็นอิสระเฉพาะแต่ละคน ซึ่งต่างก็มีความนึกคิดใฝ่ฝันอยากที่จะประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ตนคาดฝันไว้อย่างสูงส่งตามทัศนะ

5.3 ความพึงพอใจในการเรียนรู้

ในการปฏิบัติกิจกรรม ผู้ลงมือในการปฏิบัติจะเกิดความพึงพอใจต่อการทำงานในระดับมากหรือน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งจูงใจของงานที่มีอยู่ การสร้างสิ่งจูงใจหรือสิ่งกระตุ้นให้เกิดความพอใจในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ เป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การปฏิบัติกิจกรรมบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ครูสามารถพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะในด้านต่าง ๆ ของนักเรียนให้เกิดผลดีในการพัฒนา สร้างขวัญและกำลังใจ การจัดสภาพการเรียนและการทำงาน รวมทั้งการให้บทเรียนที่เหมาะสมกับสติปัญญาและความสามารถของผู้เรียน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2547 : 231 – 235) ได้กล่าวถึงแรงจูงใจในการเรียนรู้ดังนี้

1. แรงจูงใจภายนอกและแรงจูงใจภายใน ครูควรปรับบทเรียน และสภาพห้องเรียนที่จะสร้างความพึงพอใจให้แก่ นักเรียน ด้านปัจจัย 2 ด้าน คือ แรงจูงใจภายนอกและแรงจูงใจภายในทั้งสองปัจจัยนี้มีความสำคัญพอๆ กัน ผู้เรียนต้องการคำชม รางวัล แกรด การยอมรับความก้าวหน้าซึ่งเป็นกำลังใจและเป็นสิ่งล่อ (Incentive) ในการเรียนรู้ ในขณะที่เดียวกัน ความพอใจ ความสำเร็จความต้องการที่จะได้ก้าวหน้า ก็เป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้

1.1 แรงจูงใจภายนอก ได้แก่ 1) ผลของการเรียนรู้ การได้รู้ผลหรือ

ความสำเร็จของสิ่งที่เรียนไปแล้ว เป็นแรงจูงใจภายนอก หากผลของการเรียนรู้ เช่น คะแนนสอบ ทำให้เกิดกำลังใจถ้าสอบได้ แต่ถ้าสอบตก ก็เสียกำลังใจ 2) รางวัลและการลงโทษ จากการทดลองของเซอร์ล็อก (Hurlock, 1925 : 145-159) เรื่องรางวัลและการลงโทษ พบว่า มีผลต่อกำลังใจในการเรียน โดยแบ่งการทดลองเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มควบคุม (2) กลุ่มชมเชย (3) กลุ่มตำหนิ (4) กลุ่มละเลย ผลการวิจัยพบว่า ในวันแรกของการทดลอง ผลการเรียนทั้ง 4 กลุ่ม อยู่ในระดับเดียวกัน แต่ต่อมา กลุ่มชมเชยมีผลการเรียนที่ก้าวหน้า ตามด้วยกลุ่มตำหนิ แต่กลุ่มควบคุมและกลุ่มละเลย ผลการเรียนเลวลง แต่เมื่อเวลาผ่านไป กลุ่มชมเชยจะมีผลการเรียนดีกว่าทุกกลุ่มจากการวิจัยพบว่า นักเรียนต้องการรู้ผลของการเรียน ทั้งจากการชมและจากการตำหนิ แต่การชมเป็นการให้กำลังใจที่ทำให้ผลการเรียนดีขึ้นกว่าการติเพียงอย่างเดียว ในสถานการณ์ทั่วไปนักเรียนต้องการกำลังใจจากครู ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการคำแนะนำจากครู ให้แก้ไขในสิ่งที่ทำไม่ถูกต้องเช่นกัน

1.2 แรงจูงใจภายใน ได้แก่ ความอยากรู้ อยากเห็น อยากสำรวจตรวจ

ตราอยากจัดการ ซึ่ง มาสโลว์ (Maslow) นักการศึกษาท่านหนึ่ง ถือว่า เป็นความต้องการความสำเร็จในชีวิต ทำให้มนุษย์แสวงหาสิ่งที่ตนต้องการ และพอใจที่ตนเองได้พบ ได้ทำ

ครูจะพบว่าเด็กไม่ชอบอยู่หนึ่ง การให้เด็กอยู่หนึ่ง ๆ และไม่ให้ซักถาม จึงขัดกับความต้องการและแรงจูงใจของเด็กเด็กเป็นผู้ที่ต้องการแสวงหาความรู้ อยากเห็น หากครูใช้ความรู้ อยากเห็น อยากทดลองของนักเรียนให้ถูกต้อง และเป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่เขาสนใจ จะทำให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ต้องการ

2. ลักษณะของบทเรียน บทเรียนหรืองานที่ให้ผู้เรียนทำ อาจทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนสูงหรือต่ำได้ เช่น ความยากง่ายของบทเรียน ความยากง่ายนี้อาจวัดจากทักษะของผู้เรียน ความยากง่ายจะสัมพันธ์กับความสามารถ ความต้องการ ความพอใจของผู้เรียนแต่ละคน บทเรียนอย่างเดียวกันอาจยากไปสำหรับนักเรียนคนหนึ่ง และอาจง่ายไปสำหรับนักเรียนอีกคนหนึ่ง นอกจากนี้ ความน่าสนใจของบทเรียนก็มีผลในด้านแรงจูงใจ บทเรียนหรืองานที่ทำท่ายความสามารถ งานที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกทำ งานที่มีค่าตอบแทนงานที่สร้างชื่อเสียงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความต้องการที่จะทำให้เกิดความสำเร็จ

3. ความคาดหวัง เป็นความคาดหวังที่มาจากกลุ่ม เช่น เพื่อน นักเรียนคาดหวังจากครู พ่อแม่ และความคาดหวังของตนเอง ทั้ง 3 กลุ่มจะมีลักษณะแตกต่างกัน คือ

3.1 ความคาดหวังจากกลุ่ม เป็นเสมือนสถานที่ที่ทำให้ผู้เรียนที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม ถูกกระตุ้นให้คล้อยตามและพยายามที่จะทำตาม ถ้าครูพยายามปลุกฝังค่านิยมในด้านความเชื่ออำนาจในตน ความพยายาม และความสำเร็จ ให้แก่นักเรียนทุกคนในชั้นเรียน ก็มีส่วนต่อการพัฒนาแรงจูงใจในการเรียน ให้นักเรียนได้สนใจในบทเรียน ตั้งใจเรียนมากขึ้น

3.2 ความคาดหวังของบุคคลสำหรับนักเรียน เช่น พ่อ แม่ ครู ถ้าพ่อแม่ครูแสดงความเชื่อและชื่นชมความสามารถของเด็ก เด็กจะเกิดการรับรู้และมี พฤติกรรมคล้อยตาม ไม่อยากให้พ่อแม่ ครู ผิดหวัง นอกจากกรณีที่เขาทำไม่ได้ หรือเป็นสิ่งที่เขาไม่ชอบทำโดยส่วนใหญ่แล้วนักเรียนจะมีเจตคติที่ดีต่อครู และอยากทำตามความต้องการของครู เพราะเป็นแรงจูงใจ ดังที่มาสโลว์ได้กล่าวไว้ การต้องการความรักและการยอมรับจากผู้อื่น เป็นแรงจูงใจที่มีอิทธิพลต่อนักเรียน

4. สภาพแวดล้อมในชั้นเรียนและบรรยากาศของโรงเรียน ในชั้นเรียนมีกลุ่มเพื่อนครู นอกชั้นเรียนก็มีกลุ่ม เพื่อน ครู คนอื่น ๆ สภาพแวดล้อมทั้งในชั้นเรียนและในโรงเรียนจะช่วยส่งเสริมหรือเสริมแรงจูงใจในการเรียนและการทำงานของนักเรียนได้ ดังนี้

4.1 ถ้านักเรียนได้รู้ว่าเวลาเรียน เวลาทำงาน มีเพื่อนและครูเป็นกำลังใจและช่วยเหลือแนะนำ ก็จะเกิดกำลังใจในการเรียน ขณะเดียวกัน ถ้าเพื่อนถ่มถ้ำถ่ม ถูกลูกมากเกิน ไปก็บั่นทอนความอยากเรียนของนักเรียน

4.2 การยอมรับจากกลุ่มและครู ในด้านความสำเร็จของการเรียน ก็เป็นกำลังใจให้
อยากเรียน

4.3 การรู้ถึงผลการเรียน เช่น การทดสอบ การแข่งขัน ทำให้ผู้เรียนถูกกระตุ้นให้ใช้
ความพยายาม มีแรงจูงใจในการเรียนและการทำงานได้

4.4 ระเบียบและกฎเกณฑ์ของ โรงเรียน โรงเรียนที่เข้มงวดเกินไปในด้านระเบียบเช่น
ระเบียบการแต่งกาย โดยเฉพาะในวัยรุ่น ทำให้นักเรียนเกิดความคับข้องใจ เกิดความขัดแย้งกับ
ระเบียบ กฎเกณฑ์ เป็นเหตุให้แรงจูงใจลดลง เพราะบรรยากาศของ โรงเรียนไม่เอื้อต่อการเรียนรู้
โรงเรียนสกปรก เสียงหวดยานหนวกหู ห้องเรียนร้อนอบอ้าว ไม่สร้างแรงจูงใจแก่นักเรียน

จากแนวความคิด เกี่ยวกับความพึงพอใจในบทเรียนที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การที่บุคลากรจะ
เกิดความพึงพอใจในบทเรียนมากหรือน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับสิ่งจูงใจที่มีอยู่ในแรงจูงใจภายนอกและ
แรงจูงใจภายใน ความคาดหวัง สภาพแวดล้อมในชั้นเรียนและบรรยากาศของโรงเรียน การจัด
กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กอนุบาลก็จำเป็นที่ครูผู้จัดประสบการณ์ต้องคำนึงถึง
คุณลักษณะตามวัยของเด็กด้วย เพื่อให้ผลที่ได้จะประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งไว้

5.4 แนวทางในการวัดและประเมินผลคุณลักษณะด้านจิตพิสัย

การวัดคุณลักษณะด้านจิตพิสัยนั้น ต้องคำนึงถึงคุณลักษณะ 2 ประการ คือ

5.4.1. ธรรมชาติคุณลักษณะด้านจิตพิสัย ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

1) เป็นการวัดหรือสังเกตอารมณ์ ความรู้สึก ความเชื่อ ความคิดเห็น
พฤติกรรม การกระทำในสถานการณ์ต่าง ๆ หลาก ๆ สถานการณ์

2) สังเกตอารมณ์ ความรู้สึกที่แฝงอยู่ในพฤติกรรมนั้น เช่น การเข้าร่วมกิจกรรม
ภาษาอังกฤษของนักเรียนแต่ละคน จะมีความรู้สึกที่แตกต่างกัน แม้จะทำกิจกรรมอย่างเดียวกันก็
ตาม

3) วัดหรือสังเกตทิศทางของการแสดงออก ว่านักเรียนมีคุณลักษณะด้านจิตพิสัย
ทางบวกหรือทางลบ เช่น ขยันหรือขี้เกียจ ซื่อสัตย์หรือคด โกง เป็นต้น

4) วัดหรือสังเกตปริมาณของพฤติกรรม หรือความรู้สึก เช่น ขยันมาก ขยันน้อย
ชอบมาก ชอบน้อย

5) วัดหรือสังเกตเป้าหมายของการแสดงความรู้สึก เช่น ความขยันคนมีเป้าหมาย
ของความขยันแตกต่างกัน เช่น บางคนขยันทำงานบ้าน

5.4.2. คุรระดับขั้นพัฒนาการ กล่าวคือ การแสดงออกของนักเรียนจะแสดงออกถึง
พัฒนาการด้านจิตพิสัยอยู่ในระดับใดระดับหนึ่ง และถ้าสังเกตหรือวัดเป็นระยะ จะเห็นว่าผู้เรียนมี
พัฒนาการขึ้นตามระดับพัฒนาการ คือ

- 1) การรับรู้ ซึ่งแสดงออกถึงการรู้สึกสำนึก การตั้งใจ ใส่ใจ และเลือกรับรู้ในสถานการณ์ต่าง ๆ
- 2) การตอบสนอง เป็นการแสดงออกถึงการยินยอมตอบสนองในการทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจ พอใจ เต็มใจ หรือมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินในการทำกิจกรรมนั้น
- 3) การเห็นคุณค่า เป็นการแสดงออกถึงการยอมรับคุณค่า ซึ่งชมในคุณค่ายึดมั่นหรือเชื่อมั่นในคุณค่าสิ่งนั้น ๆ
- 4) การจัดระบบ เป็นการแสดงการสร้างระบบในตนเอง เรียงลำดับความสำคัญ พยายามแสดงออกให้ผสมกลมกลืน
- 5) การสร้างนิสัย เป็นการแสดงออกถึงการพยายามปรับปรุงตนเอง จนแสดงออกเป็นนิสัยนั้นอย่างสม่ำเสมอ มั่นคง

5.5 วิธีการวัดประเมินความพึงพอใจ

บุคคลที่เป็นผู้ประเมินโดยทั่วไปมี 2 วิธีอย่าง คือ

- 5.5.1. การให้ผู้อื่นเป็นผู้ประเมิน เช่น ครูเป็นผู้ประเมินนักเรียน นักเรียนประเมินเพื่อนพ่อแม่ผู้ปกครองประเมินนักเรียน โดยใช้วิธีการสังเกตและกรอกแบบสำรวจรายการ หรือบันทึกก็ได้
- 5.5.2. การประเมินตนเอง เป็นการให้นักเรียนประเมินตนเอง เช่น การบันทึกผลการกระทำ พฤติกรรม ความรู้สึก ของตนเอง หรือตอบแบบสำรวจ แบบสอบถาม แบบวัดเจตคติ เป็นต้น (กรมวิชาการ. 2546 : 40-41)

สามารถทำได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

- 1) การใช้แบบสอบถาม โดยผู้ออกแบบสอบถาม เพื่อต้องการทราบความคิดเห็น ซึ่งสามารถกระทำได้ในลักษณะกำหนดคำตอบให้เลือก หรือตอบคำถามอิสระ คำถามดังกล่าว อาจถามความพอใจในด้านต่าง ๆ
- 2) การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจทางตรง ซึ่งต้องอาศัยเทคนิค และวิธีการที่ดี จะได้ข้อมูลที่เป็นจริง
- 3) การสังเกต เป็นวิธีวัดความพึงพอใจ โดยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลเป้าหมาย ไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูดจา กิริยา ท่าทาง วิธีนี้ต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจังและสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าจากที่กล่าวข้างต้นการวัดความพึงพอใจสามารถทำได้ 3 วิธี คือ การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกต สำหรับการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการด้านความพึงพอใจของครูและนักเรียนนิยมใช้แบบสอบถาม การวัดความพึงพอใจมีขอบเขตจำกัด

อาจมีความคลาดเคลื่อน ถ้าบุคคลแสดงความคิดเห็นไม่ตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง ซึ่งความคลาดเคลื่อนเหล่านี้ย่อมเกิดขึ้นได้เป็นธรรมดาของการวัดโดยทั่วไป

5.6 การหาคุณภาพของแบบประเมินความพึงพอใจ

5.6.1 การหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการ ใช้กลยุทธ์พินิจของผู้เชี่ยวชาญใช้ดัชนีความสอดคล้อง หรือ IOC ซึ่งย่อ มาจาก Index of consistency ข้อสอบหรือข้อคำถามมีความเที่ยงตรงตามเนื้อหา ต้องมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป

5.6.2 การหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อที่เหมาะสม คือ ตั้งแต่ 0.2 ขึ้นไป

5.6.3 การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability)

สรุปได้ว่าการประเมินความพึงพอใจที่ทำให้ข้อมูลของงานวิจัยน่าเชื่อถือได้ดังนั้นแบบประเมินต้องได้รับการตรวจสอบหาคุณภาพและประสิทธิภาพเพียงพอเพื่อให้ได้มาซึ่งความถูกต้องเป็นจริง

6. บริบทโรงเรียน

6.1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อโรงเรียนบ้านวัดหลวง ที่ตั้ง หมู่ที่ 2 ตำบลวัดหลวง อำเภอโพธิ์ชัยจังหวัดหนองคาย
สังกัด สพป.นค.2 โทร 042-471133 website www.watlaung.com

เปิดสอนระดับชั้น อนุบาล 1 ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีเนื้อที่ 6 ไร่ 22 ตารางวา
ปลูกสร้างอาคาร 2 หลัง แบบ ป. 1 ก. มี 10 ห้องเรียน และแบบ สปข. 105/26 จำนวน 2
ชั้น 8 ห้องเรียน

เขตพื้นที่บริการ 5 หมู่บ้าน คือบ้านวัดหลวง, บ้านถิ่นคุง, บ้านดอนคอง, บ้านแดนเมือง, บ้านหนองเรือคำ

ประวัติโรงเรียนโดยย่อ

โรงเรียนบ้านวัดหลวงก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 6 เมษายน 2468 โดยขุนวรวิมลินตรี (ทองดี อินทรคำแหง) ทางอำเภอโพธิ์ชัยอาศัยศาลาการเปรียญวัดผดุงสุข เป็นที่เรียนชั่วคราวมีชื่อว่าโรงเรียนประชาบาล ตำบลวัดหลวง เปิดสอนชั้น ป.1 - ป.2 โดยมี นายป๋อง สิริมงคล เป็นครูใหญ่

6.2 ข้อมูลผู้บริหาร

6.2.1 ชื่อ-สกุล ผู้บริหารสถานศึกษา นายดำรง ไชยวาน วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาตรี สาขาสังคมศึกษา และสาขานิติศาสตร์ ดำรงตำแหน่งที่โรงเรียนนี้ ตั้งแต่วันที่ 13 ธันวาคม 2553 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลา 1 ปี 3 เดือน

6.3. ข้อมูลนักเรียน (ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2555)

6.3.1 จำนวนนักเรียนในเขตพื้นที่บริการทั้งสิ้น 212 คน

6.3.2 จำนวนนักเรียนในโรงเรียน จำแนกตามระดับชั้นที่เปิดสอนดัง ตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ระดับชั้นเรียน

ระดับชั้นเรียน	จำนวนห้อง	เพศ		รวม
		ชาย	หญิง	
อ.1	1	8	12	20
อ.2	1	13	11	24
อนุบาลรวม	2	21	23	44
ประถมปีที่ 1-6 รวม	6	88	75	163
รวมทั้งหมด	8	109	98	207

6.4 ข้อมูลครูและบุคลากร

ตารางที่ 4 ข้อมูลครูและบุคลากร

ตำแหน่ง	จำนวน		วิทยฐานะ		วุฒิ		
	ชาย	หญิง	คศ.3	คศ.1	ป.ตรี	ป.โท	ต่ำกว่า ป.ตรี
ครูประจำการ	2	9	10	1	9	2	-
พนักงานราชการ	1	-	-	-	1	-	-
ลูกจ้างประจำ	1	-	-	-	-	-	1
ครูพี่เลี้ยงเด็กพิการ	-	1	-	-	-	-	1

6.5 ข้อมูลอาคารสถานที่

อาคารเรียนจำนวน 2 หลัง อาคารประกอบจำนวน 2 หลัง ส้วม 3 หลัง
สนามเด็กเล่น 1 สนาม สนามฟุตบอล 1 แห่ง ตอง 1 แห่ง สนามฟุตบอล 1 แห่ง

6.6 ข้อมูลสภาพชุมชนโดยรวม

6.1 สภาพชุมชนรอบบริเวณโรงเรียนมีลักษณะเป็นชานเมือง ห่างจากตัวอำเภอ 3
กิโลเมตร มีประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพรับจ้างและทำเกษตรกรรม บริเวณใกล้เคียงโดยรอบ

โรงเรียน ได้แก่ แม่น้ำโขง ส่วนใหญ่นับถือศาสนา พุทธ ประเพณี/ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จัก โดยทั่วไป คือ บุญบั้งไฟพญานาค

6.2 ผู้ปกครองส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับ ประถมศึกษา อาชีพหลัก คือ รับจ้าง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธฐานะทางเศรษฐกิจ/รายได้โดยเฉลี่ยต่อครอบครัว 50,000 บาทต่อปี จำนวนคนเฉลี่ยต่อครอบครัว 6 คน

6.3 โอกาสและข้อจำกัดของ โรงเรียน อยู่ใกล้แหล่งเรียนรู้ อยู่ในบริเวณวัดผดุงสุข มีพระพุทธรูปอายุกว่า 450 ปี ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากชุมชน ผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หรืออยู่ใกล้แหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตร ประมง และอาชีพเสริมอื่นๆ อีกมาก

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

ศิริพร เลิศพันธ์ (2548 : 110) ได้ศึกษาผลการพัฒนาทักษะทางสังคม ด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นของเด็กปฐมวัย โดยใช้กิจกรรมการเล่นพื้นบ้าน กลุ่มตัวอย่าง 32 คน นักเรียน ชาย – หญิง ชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนบ้านโพนขาว และ โรงเรียนเมืองทุ่งวิทยา จังหวัดร้อยเอ็ด ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 32 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านมีทักษะทางสังคมด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นมากกว่าการจัดกิจกรรมการเล่นกลางแจ้งตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อโณชา ธีรธำรง (2550 : 60) ศึกษาพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ ซึ่งข้อสังเกตพบว่า จะมีการใช้ทักษะกระบวนการกลุ่มและความร่วมมือเป็นสื่อของการพัฒนาพฤติกรรมให้แก่เด็กปฐมวัย

เสาวนีย์ รื่นสุข (2552 : 58) ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่ม เด็กปฐมวัยก่อนจัดกิจกรรมและระหว่างการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่ม ในแต่ละช่วงสัปดาห์มีพฤติกรรมความร่วมมือโดยเฉลี่ยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01และเมื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระหว่างช่วงสัปดาห์พบว่า พฤติกรรมความร่วมมือของเด็กเพิ่มขึ้นทุกสัปดาห์

จริยา สันตานนท์ (2553 : 25) ศึกษาการพัฒนาสัมพันธภาพทางสังคมของเด็กปฐมวัย โดยการจัดกิจกรรมการวาดภาพต่อเติมจากภาพปะติดเป็นกลุ่มผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัย ก่อนระหว่าง และหลังการจัดกิจกรรมการวาดภาพต่อเติมจากภาพปะติดเป็นกลุ่มในแต่ละช่วงสัปดาห์ มีสัมพันธภาพทางสังคม โดยเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกช่วงสัปดาห์และเมื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระหว่างช่วงสัปดาห์พบว่าระดับสัมพันธภาพทางสังคม

โดยเฉลี่ยและการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางสังคมเพิ่มขึ้นเนื่องด้วยลักษณะการจัดกิจกรรมเป็นกลุ่มเล็กๆ ได้มีส่วนร่วมพูดคุย ด้วยท่าทางที่เป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส และพูดจาหยอกล้อกัน ทำให้บรรยากาศในการทำงานร่วมกันสนุกสนาน เด็กๆ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานร่วมกัน รู้จักโอบไหล่เพื่อนแล้วมองหน้าสบตาพูดคุยกันด้วยความสุข แสดงออกซึ่งสัมพันธภาพที่ดี

ผ่องศรี แวงวรรณ (2553 : 65) ศึกษาพบว่าพฤติกรรมทางสังคมของเด็กที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่มพัฒนาเพิ่มขึ้นเนื่องจากการจัดกิจกรรมที่เด็กได้ปฏิบัติจริง เด็กสามารถแสดงออกด้านจินตนาการ ได้พึ่งพาอาศัยกันในการร่วมแก้ปัญหา

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ที่อาศัยการเรียนรู้แบบร่วมมือที่กล่าวมาสรุปได้ว่าสัมพันธภาพที่ดีเกิดจากการที่ได้ร่วมมือกันของเด็กในการเรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันของเด็กในหลากหลายลักษณะกิจกรรม พฤติกรรมด้านรู้จักการพูดที่ดีกับผู้อื่น การแสดงท่าทางเป็นมิตร รู้จักการมีส่วนร่วมกับเพื่อน เป็นสิ่งที่แสดงถึงการมีสัมพันธภาพอันดีต่อกันของเด็ก ถ้าครูเปิด โอกาสให้เด็กได้ร่วมกิจกรรมที่เขาชอบอยู่แล้วเช่นกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ เนื่องด้วยศิลปะจะช่วยให้เด็กพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับงานมากที่สุดในชีวิตในภายหลัง รวมทั้งความคิดสร้างสรรค์การแก้ปัญหาของความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล ในกระบวนการร่วมมือของเพื่อนๆ ความเป็นกันเองและความนับถือตนเองจะเป็นการส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้และเป็นพัฒนาการทางสังคมที่ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะสานต่อกับพัฒนาการด้านอื่น ๆ ของพวกเขาต่อไป

7.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

บีทตี้ (Beaty, 1996 : 238) กล่าวว่า เด็กปฐมวัยอยู่ในช่วงยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) เด็กอาจจะแบ่งของเล่นคนอื่น วัยนี้พฤติกรรมด้านการแบ่งปัน และการรอคอย ยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร ดังนั้นเด็กวัยนี้จึงได้รับ โอกาสฝึกฝนและเรียนรู้โดยการได้ร่วมเล่นกับผู้อื่น ฝึกฝนการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

วิลเลียม (William, 1971 : 352 – 358 ; อ้างถึงใน โดยอัญหุติกร อัมพรดล. 2551 : 31) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดริเริ่มกับคะแนนของวิชาหมวดคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศิลปศึกษาและดนตรี ผลปรากฏว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดริเริ่มกับคะแนนรวมหมวดศิลปศึกษา และวิชาดนตรีมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง พฤติกรรมการช่วยเหลือ การแบ่งปัน และการร่วมมือ

อาเชียบิ (Ashiabi, 2007 : 199-206) ได้ศึกษาเด็กปฐมวัยเป็นช่วงเวลาที่สำคัญในชีวิตเมื่อเด็กเล็กเรียนรู้ทักษะและพัฒนาความสามารถที่ตั้งเวทีสำหรับการพัฒนาในอนาคต การพัฒนาสังคม

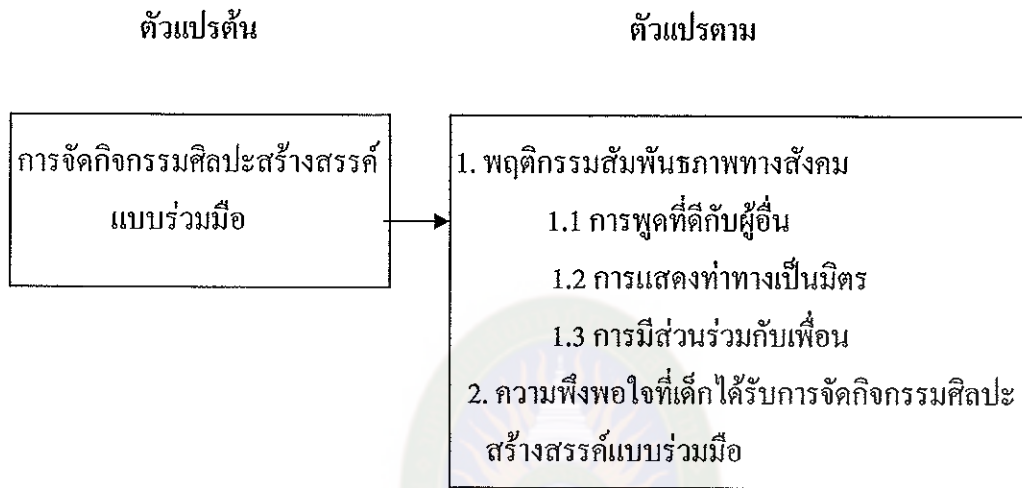
อารมณ์ที่เป็นรากฐานของการเจริญเติบโตสุขภาพและการเรียนรู้ในวัยเด็กตอนต้น เด็กพัฒนาความสามารถในพื้นที่เหล่านี้ผ่านการสังเกตปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและผู้ใหญ่และประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เด็กได้ฝึกทักษะใหม่สำหรับการเติบโตอย่างต่อเนื่อง สังคมจะประกอบด้วยทักษะในความสามารถทางสังคมและอารมณ์ ทั้งสองเป็นพื้นที่ที่สำคัญของการพัฒนาที่ช่วยให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวกกับคนอื่นและร่วมกับงานทางวิชาการที่จะช่วยเตรียมความพร้อมสำหรับความสำเร็จทางวิชาการในอนาคต

คูคเฟลโลว์ (Goodfellow, 2008 : 17-22) ได้ศึกษาพบว่าการจัดประสบการณ์ตามแผนประสบการณ์การเรียนรู้เริ่มต้นด้วยกิจกรรมที่มีส่วนร่วมของเด็กจะช่วยให้เด็กวัยเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนและผู้ใหญ่ที่พวกเขาต้องการเข้าร่วม การส่งเสริมทักษะความสามารถทางอารมณ์ การเอาใจใส่ของครูและความตระหนักรู้ของการพัฒนาทางสังคมและอารมณ์ของเด็กในเชิงบวกสนับสนุนการพัฒนาทักษะที่สำคัญในหลักการพัฒนาทางอารมณ์สังคม เมื่อการสื่อสารในการปฏิบัติงานร่วมกัน นักเรียนจะมีทักษะการเอาใจใส่จำเป็นสำหรับการปฏิสัมพันธ์ที่ประสบความสำเร็จ ประสบการณ์การเรียนรู้เริ่มต้นและกิจกรรมที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนทางสังคมและอารมณ์ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากต่างประเทศสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคมของเด็กเกิดจากการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ทางสังคม เด็กที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์จะสามารถพัฒนาความเชื่อมั่น ความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถทางสติปัญญา ความสามารถทางสังคม ดังนั้น การจัดกิจกรรมให้กับเด็กปฐมวัยควรต้องให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนรู้โดยการกระทำ การได้ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในกลุ่มในบรรยากาศที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ทำงานร่วมกันอย่างเต็มที่โดยครูกระตุ้นและมีส่วนร่วมให้เด็กทำกิจกรรมกลุ่มอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งเป็นลักษณะของพฤติกรรมทางสังคมเพื่อพัฒนาผลงานต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพร่วมกัน มีการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมได้ดีขึ้น

8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมด้านสัมพันธภาพทางสังคมของเด็กอนุบาลปีที่ 1 โดยการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบร่วมมือ ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดการวิจัยไว้ ดังนี้

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย